

ПРАВОСЛАВНИ ЕЛЕКТРОННИ КНИГИ

Всички книги в този сайт ги има свободно в интернет пространството на съответните сайтове, които съм посочила. Аз само съм ги събрала на едно място и преобразувала в различни формати, за да могат да се четат от различни устройства.

[Ако оценявате труда ми и харесвате сайта може да направите дарение.](#)

ИЕРОМОНАХ ИЛАРИОН

СМИРЕНИЕ И ГОРДОСТЪ

**„Богъ се противи на горделиви,
а на смирени дава благодать”
(Иак. 4:6).**

**В. ТЪРНОВО
1944 г.**

ПЕЧЕТНИЦА А. Д. ПАНИЧКОВЪ - СВИЩОВ

* * *

Има хора, които под едно или друго лошо влияние подценяват смирението като добродетел – считат го за мекошавост и слабост в характера на човека; обратно – те намират гордостта като нещо достойно за похвала у съвременния човек: „Времената са такива, казват те, че няма място за смирение в живота”. Като че ли времената са някакви безусловни повелители, по чиито каприз човек трябва да се води. Времената са едни и същи и вчера и днес; те не се менят, а хората се менят и дават една или друга насока на мисълта и настроението в обществото. Добродетелта си е винаги добродетел и не губи своята цена. Бисерът и в калта захвърлен си е пак бисер. Смирението си е добродетел и не бива да се подценява затова, че гордостта, като замазва калното у човека, временно го подпомага да преуспява в живота.

За да познаят красотата на смирението като добродетел, осмелявам се да предложа на тия, що търсят доброто, тоя малък труд като трохи из богата трапеза на мъдри и духовно – просветени люде.

Авторът

Място на смирението в реда на добродетелите

Иисус Христос започва Своята проповед на планината за новия закон с блаженствата, от които първо е за смирението: „Блажени бедните духом, защото тяхно е царството небесно”. 1) „Бедните духом” са тия, които съзнават своята духовна нищета – смирените. Смирението е първото стъпало към съвършенство, затуй Господ започва проповедта Си на планината със зов към смирение. И в награда за смирение обещава царството небесно.

Друг път, когато апостолите искали да узнаят от Христа – кой ли е по-голям в царството небесно, Той повикал едно дете, изправил го посред тях и им казал: „Истина ви казвам, ако не се обърнете и не станете като деца, няма да влезете в царството небесно; и тъй, който се смири като това дете, той е по-голям в царството небесно”. 2)

Значи като условие да се живее богоугодно, Иисус Христос поставя смирението на първо място. Смирението е основата, върху която трябва да се изгражда духовния образ на човека. Смирението е майка на всички добродетели. Без него любовта е лицемерна, надеждата нетърпелива, вярата непълна. Смирението е като сол за добродетелния живот – както без сол храната се разваля, тъй и без смирение добродетелите се обезценяват. Св. Киприян Картагенски казва: „Смирението е основа на светостта”. Блажени Йероним нарича смирението „първа християнска добродетел”. Св. Григорий Велики нарича тази добродетел „наставница и майка”, „корен и извор на добродетелите”. 3) Както всички цветя извличат своята свежест и красота от корена, и увяхват щом бъдат откъснати – тъй и всяка добродетел, откъсната от корена – смирението увяхва, обезценява се и се изгубва като добродетел. Смирението е основа на духовния живот, на духовната сграда на човека. Но някой, може би ще каже: „Нали вярата е основа на духовния растеж у човека – вярата в Христа Бога, което подчертава и апостол Павел – друга основа никой не може да положи, освен положената, която е Иисус Христос”. 4)

При всеки строеж първоначално трябва да се спазят две неща: Първо, добре да се разкопае земята, гдето ще се положат основите, като се извади и изхвърли негодната и песьчлива пръст. И второ, когато се достигне твърда почва, която ще бъде устойчива на тежестта на сградата, тогава да се постави първия камък и да се почне строежа. Твърдата, устойчива почва, това е смирението. Трябва да се изхвърли песьчливата земя – трябва човек да се откаже от своите слабости и немощи; да признае, че сам със свои усилия не може нищо постигна и тогава да постави „първия камък” – вярата. Човек трябва да признае духовната си нищета – да се смири и тогава да почне духовния градеж с вярата. При всеки строеж се спазва следното – колкото зданието ще бъде по величествено, толкова и основите трябва да бъдат по-здрави и по-дълбоко в земята поставени. Големината – величината на сградата трябва да отговаря на дълбочината.

Любовта се нарича „царица на добродетелите”, но и тя без смирение в душата изчезва и се превръща на лицемерие. Любовта е спойката в хоросана или цимента при духовния градеж. Без нея строежът е застрашен да се събори, колкото и добре да са подредени камъните. Любовта помага да се издигне духовната сграда и да проличи нейната красота. Колкото човек съзнава, че всичко дължи на Бога – и способности, и успехи в своя труд – колкото се смирява, толкова и любовта му към Бога като към свой благодетел се усилюва.

1) Мат. 5:3; 2) Мат. 18:3; 3) Алфонс Родриг „Pratique de la perfection chretienne et religieuse”. Paris 1838 стр. 237; 4) I Кор. 3:11

Надеждата пък е отвесът, който подпомага градежа да се издига право нагоре. Ако няма отвес стените могат да се изкривят и строежът да се разруши. И колкото желаем сградата да бъде по-висока, толкова повече се нуждаем от отвес за да се издигат стените право нагоре; съответно това пък и основите трябва да бъдат дълбоко за да издържа товара. Тъй и надеждата – „отвесът при духовният строеж” се крепи на смирението, защото колкото човек е по-смирен и съзнава, че сам нищо не може да стори, ако Бог не му помогне, толкова и надеждата му в Божията помощ ще бъде по-голяма.

Тъй построена сградата – на здрави и дълбоки основи, ще бъде устойчива на напора на всякакви ветрове, бури и пороища. Ако човек строи духовната си сграда – новия, обновления в Христа човек на здрави основи – вяра, надежда и любов, почиващи на дълбоко смирение ще успее.

„Каквото е алфавита или азбуката за начинаещите да се учат на четмо, казва св. Тихон Задонски, това е смирението за християните, желаещи да се учат на християнски живот.”¹⁾ Тия, които ще се учат да четат трябва първо да заучат азбуката; християните пък, за да се научат на добродетелен живот, трябва най-напред да се запознаят със смирението. Азбуката е начало и основа на всяко учение. Смирението е начало и основа на християнската мъдрост. Смирението е венец, в който се вплитат красивите цветя на християнските добродетели. Смирението – това е проповедта на евангелието; проповедта на апостолите, на техните приемници, на св. отци и учители на Църквата.

1) Св. Тихон Задонски – Творения, Москва 1899 г. т. IV стр. 215

Смирението и неговите степени

Смирението е добродетел, която заставя човека, съзнаващ духовната си нищета, да подчини своята воля на Божията и да се стреми в живота си към осъществяване на евангелските заповеди; или пък смирението е такова разположение на духа на християнина, при което последният, като съзнава, че няма нищо свое, а всичко дължи на Бога, отхвърля от себе си всяка мисъл за превъзходство и надмощие над другите и отнася всяко свое добро желание и съвършенство към Бога, който произвежда в него и желание и действие по свое благоволение. 1) Смирен е този, който съзнава своите слабости, който не мисли високо за себе си. Смирен е този, който се счита за грешник – не сторил нищо добро пред Бога. Смирен е този човек, който е съкрушил своето сърце, който е чужд на всяка надменност, който пред никого не се гордее. Смиреният не се превъзнася над другите даже когато съзнава, че притежава много добродетели. Смирението се проявява в мълчание – отбягване да се изтъкват своите достойнства с постоянно говорене за себе си. То се проявява още в покорност, неупорстване да налага своето мнение, разбирания и желания над другите, отбягване на спор и лъжа. Смиреният помни смъртта и затуй не се превъзнася. Понася безропотно обиди. Отбягва осъждането. Проявява усърдие към труда и ненавижда леността.

Истинското смирение не е да подценява човек себе си и да отрича своите способности, а да съзнава достойнствата си, да се старее да бъде в полза на другите без да се гордее и да мисли, че превъзхожда някого с нещо. Истинското смирение е да не забравя човек, че нищо не дължи на себе си, а да помни, че всичко му е дадено от Бога.

В живота често се говори за смирение. Мнозина казват за себе си, че са смирени, скромни, но ако се заговори нещо против тях веднага възнегодуват и са готови да отвърнат с обиди. А истински смиленият не само, че се счита за по-долу от другите, но и не намалява любовта си към другите, когато те самите го считат за лош. Истински смиреният не се гневи против другите и не се срамува от унижение.

Смирението не е еднакво при всички – у едни то е по-силно, а у други по-слабо. Затуй може да се набележат степени на смирение.

Първа степен на смирението е, когато човек отбягва почести и похвали, с които се изтъкват неговите достойнства. Такъв човек не се превъзнася, защото знае, че всичко добро дължи на Бога.

Втора степен на смирение има, когато човек настрои вътрешно себе си тъй, че да не се бои ни от презиране, ни от унижение и насмешки заради името Христово, и когато счита другите за повече издигнати във всяко отношение от себе си.

Трета степен на смирение – има когато човек се радва в унижението и даже го търси заради любовта си към Христа. Такова смирение са имали св. апостоли след като били съдени в синедриона, излезли радостни затова, че са се удостоили да понесат безчестие за името на Господа Исуса. 2)

Смирението въобще, прави човека чувствителен, внимателен и благодарен към тия, които проявяват добро към него. Смирението прави човека да помни съветите и наставленията на другите. То е отслужливо, отстъпчиво. Завист не знае. За злоба не мисли. Смирението е добродетел ценна навсякъде.

1) По проф. П. Солярски. Нравств. Правосл. Богословие – Санкт-Петербург 1875 г. стр.219; 2) Деян. 5:41;

Смирението еднакво заслужава похвала, както в бедните колиби – тъй и в богатите дворци. То е необходимо и в мисъл, и в думи, и в поглед, и в глас, и в походка, и в движения, и в облекло, и в дома, и на улицата, лично за себе си и пред обществото. С него човек всякога и навсякъде ще бъде спокоен, приятен и духовно възраждан. Бог ще му дава душевен мир, защото Той си спомня за смирените и Неговата милост ги вечно закриля. 1)

Смирението е добродетел, която дава цена и на другите добродетели. Без смирение добродетелите не са добродетели, а лъжа, притворство, лицемерие, нагаждане и измама. Да работи човек усърдно, да бъде послушен, вежлив, учтив, внимателен, това е добро нещо, но ако не е придружено със смирение ще бъде лицемерна проява.

Да помага на другите, да е милостив, състрадателен и отстъпчив е добро нещо, но ако го върши за похвала, не е приятно и на Бога. Да се вслушва в полезни съвети, наставления, напомняния, изобличения и укор – това е добро, но само ако става със смирение. Добрите дела, молитвата, поста имат цена, но само ако са израз на смирение. Ако човек постъпва с убеждение, че е длъжен, че трябва да изпълни волята на Бога, че това е потребност на сърцето, тогава добрите дела ще имат цена и ще му носят духовна радост. Смирението обогатява човека с добродетели и го прави приятен на всички. Нещата стават видими при слънчевата светлина – добродетелите пък проличават при светлината на смирението. По смирението се познава степента на искреност в постъпките. Затуй един св. отец казва: „Една е само добродетелта – смирението, на която бесовете не могат да подражават”. 2) Смирението изгонва раздражителността и гнева из сърцето на човека и го прави да живее в мир. Смирението е път на святост, път на съвършенство, стълба към небето, врата небесна; смирението е добродетел, която сдружава човека с ангелите.

Смирението не е унижение. Унижението е порок, който се изразява в ласкателство, лицемерие, лукавство и скрита завист. Унижението търси само лична изгода и за нея потъпква своето човешко достойнство. А смирението е безкористно – произтича от съзнание за своите слабости и грехове.

Смирението не е отстъпчивост без мярка, безусловно непротивене на злото и не зачитане достойнството си като човек; в противен случай, то не ще бъде смирение, а мекошавост, безволевост, нагаждане, лицемерие и раболепие. Лев Толстой, който своеобразно тълкува някой места от проповедта на планината на Исуса Христа, старайки се да ги нагоди към своите разбирания, казва, че думите на Христа: „да не се противите на злото” 3) трябва да се разбират безусловно. Разбирането на Толстой за отстъпчивост, негневливост и непротивене на злото не е израз на християнска любов и смирение и няма никаква нравствена стойност. То се основава на пантеистическото му разбиране идеята за Бога. Според Толстой – Бог по същество е любов и желае доброто на всичко съществуващо и Неговата същност се проявява в света и човека... Като слива Бог с човека Толстой прави човека божество; затуй по неговото учение излиза, че нашите отношения към хората са в същото време и отношения към Бога. Върху тоя извод се основава и разбирането на Толстой за непротивене на злото. Това, обаче е неправилно; израз е на дръзко, горделиво и егоистично схващане, че човек е проява на Бога – божество. Освен това, то съдържа и вътрешно противоречие – злото се причинява само чрез хората, а щом те – хората, са проявление на Бога – божества, не би трябвало да проявяват зло.

1) Пс. 135:23; 2) Св. Йоан Лествичник – Лествица, Москва 1862 г. стр. 282; 3) Мат. 5:39

Ако беше вярно, че човек е проявление на Бога, то не трябвало да има зли прояви у него. Не би трябвало да се издига и глас за непротивене на злото, защото такава не щеше да съществува. Има ли в себе си божествена същност – любовта, то без всяко внушение хората щяха да бъдат добри в отношенията си едни към други. А всеки може да се увери от наблюдения върху себе си, че човек не е проява само на добро. Човек по природа е слаб, склонен към греха и често повече податлив на злото, отколкото на доброто. Тази мисъл добре разкрива апостол Павел: „Аз зная, че в мене, сиреч в плътта ми, не живее доброто; защото желание за добро има у мене, но да го върша не намирам сили. Защото не доброто, което искам правя, а злото, което не искам, него върша. А щом върша това, що не искам, не аз го върша вече, а грехът, който живее в мене”.¹⁾ Ако човек беше проява на божествена същност – божествена любов, щеше да проявява само добро – делата му щяха да бъдат израз само на любов. Разбирането на Л. Толстой е пагубно, както за отделния човек, тъй и за живота в обществото, защото то отрича властта като ограничение на ширещото се зло. Несъстоятелно е, както е несъстоятелно пантиестическото разбиране идеята за Бога, според която Бог не съществува лично, а се проявява в природата и човека безлично. Свойствата на Бога са самообитност, лично съществуване, неизменност, вечност, съвършенство, а природата и човекът не могат да имат такива качества.

Християнското смирение, отстъпчивост, кротост и повиновение произтича от спасителното съзнание за своята греховност и недостойнство пред Бога. Християнинът се смирява и търпи изобличения със съзнание, че ги заслужава. Обаче, ако те са отправени незаслужено, той не може да не ги отхвърли и да защити своята невинност. Да не се противиш на злото, не значи да го оставиш свободно да се шири, но да го победиш с кротост, с търпение, с отстъпчивост, с любов, с отвръщане на зло с добро – да го победиш, със смирение и да успееш да подтикнеш злите хора към добри отношения – да станат и те добри.

Според разбирането за безусловно непротивене на злото би трябвало човек да не се противи на злите хора дори и тогава, когато и самия него склоняват да върши зло. Например, принуждават някого да краде и той понеже не иска да се противи на злото почва да краде – оставя злото да го завладее. Да не се противиш на злото не значи да оставиш злото да те завладее, или пък да оставиш истината да се погази и лъжата да тържествува – трябва да се стараеш истината да бъде в светлина. Разбирането на Толстой за безусловно непротивене на злото се отрича, както с общия дух на проповедта на планината, тъй и от примера на Самият Христа Иисуса. Христос се е противил на злото и на злите хора. Сплел камшик от върви и изгонил търговците из двора на храма. И учениците му като видели това си спомнили, както забелязва св. евангелист Йоан, думите на псалмопевеца: „ревността за Твоя дом Ме изяде”²⁾ Христос се възпротивил и на слугата на първосвещеника, упреквайки го, че несправедливо Го ударил: „ако говорих зле, докажи злото; ако ли – добре, защо Ме биеш”³⁾, казал Христос и ако не беше се възпротивил оня можеше да помисли, че е постъпил справедливо и може би, щеше да прояви злото още повече в себе си. Нали Христос казва: „Блажени изгонените заради правда, защото тяхно е царството небесно”⁴⁾ – с други думи – „блажени са тия, които се противят на злото и се борят за тържеството на правдата”. От примера на Иисуса Христа, Който е бил образец на кротост и смирение, се вижда, че противенето на злото, в зависимост от условията, понякога е не само допустимо, но е и добро дело.

1) Рим. 7:18-20; 2) Иоан.2:17; Пс. 68:18; 3) Иоан. 18:25; 4) Мат. 5:10

Злите хора в своите проявления са различни и често изменчиви в своя характер, затуй и в практическото приложение на заповедта за непротивене на злото – човек трябва да се съобразява с хората, които проявяват злото, а също така и с обстоятелствата, при които се проявява то. Затуй св. апостол Иуда казва: „към едни бивайте милостиви с разсъждение, а други със страх спасявайте ...”¹⁾ „Гневете се, но не грешете”²⁾, казва св. апостол Павел. С други думи – „Гневете се – със смелост откривайте истината, ревнувайте за нейното тържество, но не изопачавайте фактите, не обиждайте другите – не съгрешавайте. Не се гневете напразно; а вашият гняв да бъде израз на благородно желание да защитите правдата”. Такъв гняв, такова противене на злите хора могат да указват само истински смирените.

1) Иуд. 1:22, 23; 2) Ефес. 4:26; Пс. 4:5

Смирението – новозаветна добродетел

Смирението е нова добродетел. Преди Христа смирението като добродетел не е било познато. Езичникът се е раждал и живял при такива условия, че смирението като добродетел му е било свършено непознато. За древния езически свят дори самата дума смирение – *humilitas* – не била известна. И ако се употребявала понякога, то е било не в тоя смисъл в който я употребяваме днес, а в смисъла на малодушие, бедност, незначителност и унижение. Вместо нея у гръцките философи се среща думата *sophrosini* – благоразумие, или според Платон – умение на човек да побеждава своите страсти, да обуздава желанията, бурните чувства, удоволствия и скърби. 1) У Аристотел тая добродетел не се споменава. Смирение, покорност, търпение, покаяно настроение...за него не са добродетели. Според него най – блестящата от добродетелите е тъй нареченото: *megalopsuchia* – великодушие. А великодушието предполага една дистанция в достойнствата между този, който го проявява и този към когото се проявява, а също така – едно високо съзнание у първия за своите преимущества пред втория.

За стоиците смирението е било също неизвестно. Образец за нравствен живот за стоика е бил „мъдрецът“. А стоическият мъдрец е бил възплъщение на гордост и самомнение. Смирението, разбирано в християнски смисъл, за стоиците е било нелепост. „Мъдрецът“ за стоиците е бил почти равен на божество – даже го превъзхожда. Защото Юпитер има мъдрост по естеството на природата си, а мъдрецът я придобива със свои усилия. Бог и „мъдрецът“ се оличават само по продължителността на живота си. 2)

Защо в езическия свят добродетелта смирение липсва? У езичниците тази добродетел липсва, защото дори и най – издигнатите от тях не са имали правилно понятие за Бога и за човека и отношение спрямо своите ближни. У гръците, например, почти не е съществувала разлика между богове и човеци. Човек може да се добере до степен на „полубог“. Човешките слабости, страсти и пороци са били такива и на боговете. Сам Зевс бил в зависимост от съдбата. Следователно, щом езичникът не е чувствал Божието величие, щом се е приравнявал по достойнства с боговете, които сам си е създавал, то не може и да се говори за смирение. Всеки е мислил само за себе си, не е считал за нужно пък и е нямало пред кого, да се приклони и смири; затова много от националните им герои и царе са били издигани в степен на полубогове или са се стъкмявали легенди, че имат божествен произход.

Езичниците нямали правилно понятие също и за човека. Те не считали всички хора за равни помежду си. Не признавали равенството във вътрешното достойнство на човеците като човеци. Платон, например считал за способни към нравствено усъвършенстване само тъй наречените „свободно родени гръци“; робите нямали такава способност – към нравствено усъвършенстване. Като споделя същото мнение Аристотел казва, че робите са одушевени оръдия, които се явяват в услуга на свободните. И тъй, щом хората не са еднакви по природа – щом едни служат като оръдия на други, то и дума не може да става за каквото и да е смирение във взаимните им отношения. Затова вместо смирение у едни възниквало гордост, високомерие и презиране към другите – считани за по-долни, а у последните пък възниквало чувство на низкопоклонничество, ласкателство, лицемерие, завист, злоба и други лоши качества в характера им.

1) По проф. Ал. Бронзов „Християнска добродетел - смирение“ Христ. чтение 1900 г. стр. 164 2) Мисъл на Сенека – по проф. Ал. Бронзов цит. Статия 166 стр

Някои философи издигали за правило умереността, въздържанието и справедливостта, но и в това не търсили друго, освен слава. Ако се е случвало понякога да осъждат гордостта то това не е било със смирено съзнание за своите слабости – осъждали гордостта с прикрита гордост, за да се покажат на вид само, че не зачитат себе си, че нямат слабости и че не се занимават с дребнави работи. Те презирали онова, което светът ценил и с това пак търсили слава, само че по друг път, както това е забелязал Платон у Диоген. Платон поканил един път на вечеря Диоген заедно с някои други философи. Същият украсил за случая приемната зала с много хубави килими. Когато Диоген дошъл, съвсем изцапан и изкалян, дръпнал един от тия килими на земята, стъпал на него и почнал да го тъпче и избърсва краката си по него. Зачуден Платон като го запитал какво прави, той отговорил: „Тъпча с крака гордостта на Платон” – „Да, отговорил Платон, но с един друг вид гордост”. 1) Гордостта е обладала езическите философи често несъзнателно. Те, които претендирали да познават себе си, говорили за слава, поучавали за слава, осъждали пак слава и от гордост. Сократ като видял веднъж Антистен да се движи надменно и горделиво по един площад, приближил се до него и му казал: „Антистене, виждам, че твоята гордост излиза навън от мантията ти”. Антистен му отговорил: „аз усещам, че твоята пък излиза из устата ти.” 2)

Във Вехтозаветната религия смирението не се е разбирало напълно в християнски смисъл. Там са си представяли Бога като страшен съдия, който наказва грешниците безпощадно за лошите им дела. От тук и смирението в някогашните евреи носило характер на огнетение и страхливост. Само някои богопросветени люде се доближавали до истинското християнско разбиране за смирението.

Учението за истинското смирение е донесено от Исуса Христа. Само Той в Своята проповед даде правилно понятие за Бога и Неговото отношение към света въобще и по-особено към човека. Християнинът знае, че Бога съществува лично, че Той е вечен, всеблаг, всемогъщ, всеправеден, всемилостив и всеведущ, че Той всичко знае – знае слабостите и добродетелите на хората. Бог е творец на света и всичко що го пълни и щом човек съзнава това, не може да не се приклони пред величието на Твореца, пред Неговата святост и да не съзнае, че всичко зависи от Бога, Вседържателя не ще проявява никаква гордост; напротив – в душата му ще изпъква винаги със смирение, благодарност и любов към своя създател – Бога. Смирено ще се прекланя пред неизказаното величие и премъдрост Божия и душата му ще се пълни с умиление.

В Св. Писание се разказва за създаването на човека отгдето се вижда, че природата на всички хора е еднаква. 3) От началото Бог създал Адам и Ева от земя – от пръст; от тях пък произлязло цялото човечество. Никой не трябва да мисли, че е повече от другите. Всички са равни пред Бога. Затуй християнството почита и в пелени достойнството на човека. Истинският християнин съзнава, че сам той всеки ден греша и, че със своите сили само не може да заслужи оправдание. Той разбира думите на апостола „ако кажем, че нямаме грехове, себе си мамим и истината не е в нас” 4) Истинският християнин съзнава необходимостта от изкупителните заслуги на Христа Спасителя; смирява се и не дава място на гордост в душата си. Християнинът съзнава, че смирението е необходима добродетел, за да се заживее с Бога.

1) Пол Алфонс Родриг „Pratique de la perfection chretienne et religieuse”. Paris 1838 г. стр. 234; 2) Монс. Жиовани Батиста Роси – Istruzioni paroccioli, Pinerolo 1908 г. стр. 220; 3) Бит. 1:27; 2:21-23; 4) 1 Йоан. 1:8;

Смирението за християнина е „божествена риза” – в нея се е облякъл въчовечилият се Бог – Слово; от тук смиреният, с тая добродетел, се облича в Христа – заживява с Христа. По смирението се познава доколко християнинът е вникнал в същината на евангелското благовестие. Затуй смирението за християнина е твърдиня. Щом човек го има не е застрашен от опасност да падне „пък и къде да падне, пита един св. отец, когато той е по-долу от всички” 1)

Християнството проповядва, че смирението като всяка добродетел е необходимо за всички. Всички трябва да имат смирено съзнание за себе си. И то е необходимо за тия, които заемат високи длъжности в служебно положение, тъй като е необходимо и за тия, които стоят на по-долно стъпало в живота. Необходимо е и за тия, които водят добър нравствен живот тъй, както и за тия, що са се отдалечили от Бога със своите грехове. Иисус Христос казва: „но кога бъдеш поканен иди и седни на последно място” 2)... Господ желае всички да правят това; не казва „едни на първо място да седят, други на средно” – а всички канени да седат на последно място т.е. всички да се считат за последни и най-грешни. 3) Не само на уста да се считат смирени, но съзнанието за своето недостойнство да излиза от сърцето – всички да са истински смирени.

1) Преп. Исаак Сирин по проф. Бронзов цит. Ст. стр. 355.; 2) Лук. 14:10; 3) по Преп. Макарий Египетски – проф. Бронзов цит. ст. стр. 355.

Иисус Христос – образец на смирение

Господ Иисус Христос не е само учител на смирение, но и най-съвършен образец на такава; Той даде най-добър пример на смирение. Той като Син Божий имащ Божия слава, благоволи да се понижи и прие образ на човек за наше спасение. „Смири Себе Си бидейки послушен дори до смърт, и то смърт кръстна” 1) Бидейки Творец на всичко, „не дойде за да Му служат, но да послужи и да даде душата си откуп за мнозина”. 2) През целия Си живот Той давал пример на смирение – Родил се не в дворци, а в бедна овчарска пещера. Положен бил не в люлка, а в ясли. Не само на Своя небесен Отец, но и на човеци се е повинувал – на Своята майка и стареца Йосиф в Назарет. 3) Той, Владиката на живота, се е смирил – приклонил глава пред Своя раб, Кръстителю Йоан. Не живял между първенци и велможи; не странял от митари, грешници и бедни люде. 4) Зачитал всички – никого не е отблъснал. Обичал всички – бедни, богати, болни, изоставени и нещастни хора – нарича всички свои братя.

Още пророк Исаия е предсказал, че не ще има в Него ни изглед, ни величие, че ще бъде презрян и унижен, измъчен за нашите грехове и беззакония и чрез Неговите рани ние ще се излекуваме. 5) Иудеите считали учението Му за беззаконно, чудесата, казвали че извършвал със силата на Велзевула – бесовския княз 6) , и в Самия Него неблагодарните иудеи казвали, че има бяс 7) , при все това, че Той богато изливал над тях Своята милост и щедрост. Иисус Христос безропотно понасял всичко „и както агне пред стригачите си е безгласно, така и Той не отваряше устата Си”.8)

Дошъл часът на страданията... Макар да има неизмерима власт над всички Христос стоял пред първосвещениците като подсъдим. Воден на съд пред Пилата, облечен в мантия за подигравка и с трънен венец увенчан – Той търпял безропотно клевети, заплувания и бичувания от презрените иудейски слуги – всичко това понасял Той от неизречено смирение и любов към нас грешните. Кой би могъл да помисли за такава смирение? – Този, Който управлява небето и земята е търпял съвършено несправедлив съд и с нищо не оправдано унижение!... Той дойде на света не да Му служат, а да служи на света. „Син Човеческий не дойде за да Му служат, но да послужи и даде душата Си откуп за мнозина”.9) Христос нарича Себе си „Син човеческий” от смирение и от любов към нас грешните човеци. И ако проследим в св. евангелие ще видим, че Той се нарича повече – Син Човеческий, отколкото Син Божий.

Иисус Христос не искал да се говори за делата и чудесата Му – не приемал слава от човеци 9), а на всички давал пример на смирение. Той е Бог и Човек и пак е смирен. В проповедта Си всякога говори за смирение: „Вземете Моето иго върху си и се поучете от Мене казва Той, понеже съм кротък и смирен по сърце”. 10) „Който иска между вас да бъде големец, нека ви бъде слуга; и който иска между вас да бъде пръв, нека ви бъде раб.” 11) „Всеки, който превъзнесе себе си ще бъде унижен, а който се смирява ще бъде въздигнат”. 12) Най-после и на тайната вечеря Христос даде на апостолите Си нагледен пример на смирение. Застана между тях „като прислужник.”13) Препаса се с кърпа и им изми нозете. Христос научи апостолите на смирение не само на думи, но и на дело.

Бог е близо до всички, които водят чист живот. Какво, наистина, богатство в радостта е за християнина, че може да живее с Бога. Обаче, ако Христос не беше смирен – то и християнинът не би могъл да го приеме в сърцето си.

1)Фил. 2:8; 2) Мат. 20:28; 3) Лук. 2:51; 4) Мат. 9:10; 5) Ис. 58 гл. 6) Лук. 11:15; 7) Иоан. 8:48; 8) Ис. 53:7; 9) Мат. 20:28; 10) Иоан. 5:41; 11) Мат. 11:29; 12) Мат. 20:26,27; 13) Лук. 18:14; 14) Лук. 22:27;

След дивното дивното чудо на Тавор, учениците като повдигнали очи не видели никого освен едного Христа 1) – и те самите се преобразили в своите разбирания такива, каквито желаше Сам Исус Христос да бъдат. И християнинът, за да се смири трябва да има пред себе си винаги кроткият и смирен образ на Христа.

Ако тръненият венец, кроткият образ и обругаваният кръст на Христа, Божественият Страдалец, са по често пред духовния поглед на християнина той ще забрави гордостта и широко ще разтвори сърцето си за смирението.

Образци на смирение из Св. Писание

В Св. Писание има много примери на смирение. Всички богопросветени мъже са били смирени, и колкото са се прославяли с делата, чудесата и чистотата на живота си, толкова повече са се смирявали. Да си припомним някои от тях.

Авраам, който бил удостоен с чудни видения и беседвал дори с Бога, нарича себе си прах и пепел. 2) Моисей, при едно чудно видение на планината Хорив бил удостоен от Бога да бъде водител на израилския народ. А той, считайки се за недостоен казал: „Кой съм аз, та да ида при фараона (египетския цар) и да изведа от Египет синовете Израилеви?” 3)

Давид, при всичките си дарования, които Бог му дал и голямата обич, с която се ползвал сред народа, написал 50-ти псалом – израз на дълбоко съкрушение, смирение и разкаяние пред Бога. Същият пророк и цар Давид казва: „Аз бях невежа и не разбрах; като добиче бях пред Тебе.” 4)

Даниил надарен от Бога със знание и мъдрост, макар да е живял във Вавилон, запазил се във вяра и благочестие и бил много смирен. Тамошният цар Навуходоносор във втората година от царуването си сънувал сън. Развълнуван и смутен от съня като се събудил забравил го. И тогава свикал всички тайновежди и гледачи, магьосници и халдейци и искал да му отгатнат съня и да го разтълкуват. Естествено, те не могли да отгатнат съня и отговорили на царя: „На земята няма човек, който да може откри на царя това дело, и за това ни един цар, велик и силен, не е поисквал подобно нещо от някой тайноведец, гледач и халдеец; делото, което изисква царят, е толкоз трудно, че никой друг не може го откри на царя, освен боговете, които не живеят със смъртните” 5)

Царят се разгневил и искал да погуби всички мъдреци вавилонски, но Даниил измолил да не се прилага повелята, докато не се помоли с другарите си на Бога за разкриване тайната на съня. И след като му бил открит съня и неговото значение – явил се при царя и му заговорил с пълно смирение тъй: „тайната, за която царят пита, не могат откри на царя, ни мъдреци, ни магьосници, ни тайновежди, ни гледачи.” Но на небесата има Бог, който открива тайни... Но мене тая тайна биде открита, не за да бъде по-мъдър от всички живи, а за да бъде на царят открит смисълът и за да узнаеш помислите на сърцето си” 6)

Същият пророк през времето на цар Кир бил хвърлен в лъвовата яма и там не давали на лъвовете храна в продължение на шест дни; въпреки глада, лъвовете не сторили нищо на Даниила.

1) Мат. 17:8; 2) Изх. 3:11; 3) Пс. 72:22; 4) Дан. 2:10,11; 5) Дан. 2:27,28,30; 6) Дан. 14:38;

И когато по чудесен начин пророк Авакум донесъл храна на Даниила в ямата, той казал с пълно смирение: „Спомнил си си за мене, Боже, и не си оставил ония, които Те обичат.”⁷⁾

Йоан Кръстителят бил смирен – живял в пустиня; обличал се смирено с много просто облекло и макар народът на тълпи да е идвал при него той не е мислил за себе си високо. Като проповядвал казал: „След мене иде по-силният от мене, на Когото не съм достоен да се наведе и развързва ремъка на обувката Му.”⁸⁾

Учениците на Христа били смирени. Когато Христос ги прашал на проповед дал им власт да възкресяват мъртви, да правят чудеса, да изгонват бесове. И те действително, правели големи чудеса – възкресявали мъртви, изгонвали бесове и пак били смирени. Не се превъзнасяли с дарбите си, защото помнили думите на Своя Учител: „Кога изпълните всичко вам заповядано, казвайте: ние сме слуги негодни, защото извършихме, що бяхме длъжни да извършим”⁹⁾

Св апостол Павел, например, удивлява със своето смирение. Той, който бил избран съсед на Божията благодат, чрез когото името Христово се е благовестило по цялата огромна тогава Римска империя – като говори, че Христос след възкресението Си се явил на верните и на апостолите, казва за себе си тъй: „А най-после от всички яви се на мене, като на някой изверг. Защото аз съм най-малкият от апостолите и не съм достоен да се нарека апостол, понеже гоних църквата Божия.”⁹⁾ Верни и за всяко приемане достойни са думите, че Христос Иисус дойде в света да спаси грешниците, от които пръв съм аз.”¹⁰⁾

Св. евангелисти били смирени. Те, които са били удостоени да бъдат очевидци и свидетели на славните дела на Господа, които са имали щастливата възможност непосредствено – със своите уши да слушат неговите слова и да ни опишат земния Му живот, са били много смирени. За себе си не говорят нищо в евангелието. Ако пък се е налагало да споменат за себе си във връзка с някое събитие из земния живот на Спасителя, то не споменават имената си, нито пък са оставили имената си като писатели на отделните книги на св. евангелие. Тъй постъпвали от дълбоко съзнание за смирение.

Св. Дева Мария ни е дала идеален пример на смирение. В думи, в дела, в облекло, в движения – във всичко тя е била пример на смирение. Не ѝ е минавало на ум да бъде хвалена за това, че е майка на Спасителя, на Великия Чудотворец и Учител, проповедта на Когото е слушал хиляден народ. След ангелското благовестие, че ще бъде майка на Христа, не е помислила високо за себе си. Само смирено е казала на ангела: „Ето робинята Господня; нека бъде по думата ти.”¹¹⁾

7) Марк. 1:7; 8) Лук. 17:10; 9) I Кор. 15:8,9; 10) I Тим. 1:15; 11) Лук. 1: 38;

Образи на смирение из живота на св. отци

Историята за живота на св. отци е богата с много и чудни примери на смирение. Св. отци са бягали от слава, почести и известност. Мнозина от тях са живяли в пустинни места гдето смирено са понасяли всички несгоди и лишения, далеч от суетата и мирския живот. Смирявали се, защото помнили думите на Св. Писание: „Бог се противи на горделиви, а на смирени дава благодат.”¹⁾

Както водата се спуска от високите планини надолу в равнините – напоява ги обилно и прави да произрасте и се разцъфти в тях богатата растителност, тъй и струите на Божията благодат богато са се изливали на смирените отци и пустинници. В тях са се разтваряли цветята на добродетелта, чиято красота привличала вниманието на много хора от далечни места. Св. отци са имали пълно смирение, затуй със силата на дадената им Божия благодат са вършили големи чудеса – удивителни по проявената в тях мощ. Вършили са чудеса просто невероятни, но за вярата напълно приемливи, защото Господ казва: „Истина, истина ви казвам: който вярва в Мене делата, що аз върша и той ще върши и по-големи от тях ще върши”²⁾ Св. отци с чудесата си прославяли Бога, а за себе си пазили само смирено съзнание за своето недостойнство пред величието Божие. Св. отци са наистина образци на дълбоко смирение. В това можем да се уверим от много примери из техния живот.

Св. Антоний Велики (IV в.) се е подвизавал на един хълм, далеч от основания от него манастир. Боейки се от почести и човешка слава, в предсмъртното си завещание поръчал следното на двамата монаси, които живеели при него: „Чада мои, ако вие се грижите за мене, ако имате що годе любов, към вашия отец, ако желаете да ми угодите – нека никой да не пренася мъртвото ми тяло в Египет, за да го погребат със суетна чест; поради тази причина най-вече дойдох на тази планина. А вие, чада, сами погребете тялото ми в земята и запазете тази заповед на вашия старец – никой освен вас да не узнае гроба, гдето ще скриете тялото ми...” И учениците изпълнили завета му. ³⁾

Преп. Пахомий Велики (IV в.) голям подвижник, молитвеник и чудотворец, бил същевременно и много смирен. Веднъж дошли при вратите на неговия манастир (в Тавена) някои еретици и поръчали да кажат на св. Пахомий да дойде и премине с тях близката река като по сухо за да им покаже, че е Божий човек и на Бога възлага своето упование. Прелъстени в своята гордост, те мислили, че ще могат да минат реката като по сухо, а св. Пахомий ще остане посрамен... Но смиреният подвижник отвърнал на гордите им думи тъй: „Аз не прося от Бога толкова чудо – да ходя по вода, защото зная, че тая мисъл не е нито монашеска, нито християнска. Уповавам се на Бога, а не на себе си. Съзнавам, че съм грешен и не искам да изкушавам моя Господ и Бог. И моето усърдие е – не по вода да ходя, а да плача винаги за греховете си и да прося Божията помощ, за да отмина без вреда вражеските изкушения.” ⁴⁾ И еретиците си отишли посрамени.

Преп. Иларион Велики (IV в.), основател на общожителното монашество в Палестина, е просиял с големите си подвизи. Името му станало много известно с големите чудеса, които извършвал в полза на тия що идвали при него. Хиляден народ с благоговение споменувал името му. Но той не се ласкаел от това и бил много смирен. Живял много просто, скромно и бил принуден да променя мястото си бягайки от човешка слава.

1) Иак. 4:6; 2) Иоан. 14:12; 3) Житія святыхъ – 17 януарий ст. ст.; 4) Житія святыхъ – 15 май ст. ст.

В края на живота си поръчал на тия, които били около него – след смъртта му да не го оставят нито минута, а незабавно да го погребат с тази дреха, с която бил облечен. Поръчението било изпълнено. Веднага след смъртта му го погребали; тъй, че вестта за неговото погребение изпреварила тая за неговата смърт, както забелязва Блаж. Иероним. 1) Св. Симеон стълпник 2), е имал дар да извършва чудеса. И славата му като голям подвижник и чудотворец се носила твърде надалеч. От всякъде са идвали при него – от Персия, Армения, Италия, Британия и другаде. Всички искали да чуят от него поука, да получат изцеление от някоя болест или просто да се докоснат до него, за да получат благословията му. Това, обаче, ни най-малко не ласкаело св. Симеон. Той е имал пълно смирение и съзнание, че сам – без Божията помощ нищо не може да направи. Затова, когато излекувал някого казвал му: „Прославяй Бога, Който те изцери и да не дръзнеш да кажеш някому, че Симеон те е изцерил, за да не ти се случи нещо по-лошо.” 3)

Св. Ефрем Сирин от смирение всякога отказвал да стане презвитер и епископ и си останал скромнен дякон. В завещанието преди смъртта си той изразил онова велико смирение, което пълнило душата му през цял живот тъй: „Не ме погребвайте във вашите гробища; украшенията ви в нищо не ще ми послужат. Аз обещах на Бога да бъда погребан между чужденците; аз съм чужденец, както и те; и тъй братя, поставете ме при тях...” 4)

Св. Павлин Нолански епископ, (V в.) 5) бил проникнат от дълбоко смирение и голяма любов към страдащите. През време на нашествието на вандалите в Кампания много народ бил отведен в плен на Африканския бряг. Св. Павлин отдал всичкия си имот на своята епископия за освобождаване на пленените и за препитание на ограбените от вандалското нашествие. Всичко било раздадено... Като чула, че св. Павлин благовтори дошла при него една бедна вдовица, която го молила със сълзи на очи да ѝ помогне да изкупи сина си, който ѝ бил едничка надежда в старостта. „Нямам нищо с какво да ти помогна, казал св. Павлин, освен да поставя самия себе си в твоя власт като роб – или ме продай, за да освободиш сина си, или пък ме дай в замяна на него.” 6) Жената се съмнила в искреноста на думите на епископа. Св. Павлин, обаче, бил последователен на думите си – отишъл и се поставил за роб вместо сина на вдовицата, без да се издава кой е той. Покорно, със смирение и усърдие работил в зеленчуковата градина на вандалския княз Рига, докато най-сетне Бог го прославил за неговото смирение.

Свещеном. Александър бил учен философ; имал възможност да стане богат и да се ползва с голяма почест в обществото, но заради царството Божие той си избрал съвършено прост начин на живот – оставил научните си занятия, своето знатно положение и станал въглищар и дълго, дълго в смирение и мълчание се е трудил като търпял присмех от малки и големи за това, че по причина на занаята, ходил по пазаря изцапан и изчернен от въглищата. В такова смирено състояние, живял той, докато най-после се узнало, че е учен човек с дарования и достойнства и бил възведен в епископски сан за град Коман (Мала Азия). 7)

1) Бл. Иероним творения т. IV, Киев 1404 г. стр. 43; 2) Така е наречен, защото се е подвизавал на висок стълб с много малка и тясна площадка; 3) Жития святые м. септемрий; 4) По свещ. Дяченко „Надежи”, Москва 1894 г. стр. 356; 5) Нему се приписва откриването на камбаните; 6) Жития святых м. януарий; 7) Жития святых м. август;

Преп. Сисой живял в Египет. Един селянин като чул за делата на тоя богоугодник тръгнал с болния си син при него, за да го изцери. Болестта била силна и детето по пътя умряло. Въпреки това бащата занесъл детето при Сисой и знаейки за неговото смирение не посмял да помоли направо за помощ, а като влязъл поздравил, направил поклон и сложил мъртвото дете при краката на стареца, а сам той излязъл от килията. Преп. Сисой като не знаел, че пред него стои мъртвец и като мислил, че поклонилият се не иска да се изправи казал на умрелия: „Стани и си иди!” Мъртвеца оживял, станал и отишъл при баща си. Последният зарадван, влязъл при Сисой и му разказал за случилото се със сина му по пътя и как сега това дете оживяло. Преп. Сисой се натъжил и му поръчал да не разказва за случката. 1)

Преп. Лонгин живял край морето на запад от Александрия. Една жена, измъчвана от тежка болест – рак в гърдите, като слушала за Лонгин търсила случай да го види. Намерила го най-после на брега на морето да събира дърва. И като го видяла без да знае, че това е сам Лонгин попитала: „Отче, где живее Божия слуга отец Лонгин?” И старецът ѝ отговорил: „Защо ти трябва тоя лъжец! – не ходи при него; той е измамник. Каква работа имаш при него?” И жената му разказала за болестта си. Тогава Лонгин прекръстил болното място и отпратил жената като ѝ казал: „Бъди спокойна, Бог ще те изцери, а Лонгин нищо не може ти помогна.” Жената повярвала на думите му, отишла си и веднага оздравяла. И после като разказвала на някои за това и като описвала външността на стареца с очудване разбрала, че този, който я изцерил бил сам Лонгин. 2)

Св. Йоан Дамаскин бил управител на град Дамаск. След време бил наклеветен пред Багдатския халиф от враговете на иконопочитанието, за което бил лишен от управлението и му била отсечена ръката, но с усърдна молитва пред св. Богородица последната се прилепила на мястото си и напълно заздравяла. После той се отказал от мирския живот и постъпил в манастир. Там живял под ръководството на един добър старец, който за да изпита неговото смирение, изпратил го в Дамаск, същия тоя град в който преди бил управител, за да продава в полза на манастира кошници, каквито изработвали братята. Иоан изпълнил послушанието безропотно: облечен в груба монашеска дреха той отишъл в града гдето преди заемал висок пост и спокойно продавал кошниците. Отдал се с цялата си душа на Бога той не е могъл да дружи със земния блясък – изпълнен със смирение, не считал за унижение възложеното му послушание. 3)

В Тиваида дошли при един старец хора, които водили един бесноват за да го изцери. Дълго молили стареца да направи чудо и го изцери, но той от смирение отказал, докато най-сетне казал на демона: „Излез от Божието създание!” А демонът възразил „Ще изляза, но първо отговори на моя въпрос: Кой са кози и кои – агънца?” Старецът отвърнал: „Кози са такива като мен, а кои са овци – за това знае само Бог.” Демонът като чул това извикал силно: „Ще изляза поради твоето смирение” и веднага напуснал човека. 4)

Има още много примери на велико смирение из живота на св. отци и учители на църквата... Някои от тях не искали да заемат положението, което им се определяло от самите им дарби, способности и научна подготовка – Блаж. Иероним, например, си останал само презвитер, св. Климент Александрийски – катихет и др. Низките поклони и обичаят у първите християни да се мият краката на гостите е бил също израз на дълбоко смирение.

1) Прологъ май 3 день по свещ. Дьяченко – надежды 364 стр.; 2) Достоп. сказ. о подв. св. и блаж. отцевъ - по свещ. Дьяченко – надежды стр. 360; 3) Изъ Ч. М. по свещ. Дьяченко – надежды стр. 361; 4) Отечникъ по свещ. Дьяченко – надежды стр. 364;

Смирението – признак на духовен живот

Обикновено св. отци са се считали за големи грешници при все, че са водили свят, богоугоден живот. Те са се наричали – недостойни, окаени раби Божии, а правили чудеса и народът ги ублажавал за чистотата на живота им. Някои от тях всекидневно са проливали сълзи на покаяние. Например, църковният историк Никофор разказва, че очите на св. апостол Петър от всекидневен плач били зачервени, като че ли кървави.¹⁾ За преп. Арсений Велики се разказва, че когато стоял на работа имал на гърдите си кърпа за бърсане на сълзите, които постоянно се струили от очите му. Св. Ефрем Сирин за нищо не е говорил и писал тъй много, както за сърдечното съкрушение, умиление и за покаяния плач. Св. Григорий Ниски казва някъде за него: „Непрестанният плач за Ефрем е бил това, което за другите е дишането на въздуха.” Молитвата на св. Иоан Лествичник била винаги съпроводена със сълзи. Пещерата в която той обичал тайно да се моли е била наречена сълзоточна, защото е била оросена с неговите сълзи.

Както след дъжд въздуха се изчиства и небето става ведро, ясно и приятно, тъй и св. отци със смиреното съзнание за своите грехове, с плач и сълзи са пречиствали духовния си взор и техният духовен поглед се е простирал над тоя мир и могли да съзерцават Божиите съвършенства от една страна и от друга – да съзнаят колко нищожен е човека в сравнение с непостижимото съвършенство и святост Божия. И колкото повече се е носила славата за светостта на св. отци, толкова повече те са се смирявали и са се считали за последни грешници. Колкото повече напредвали в духовно отношение и са се доближавали с добродетелите си до Бога, толкова повече и съзнанието за своята греховност и недостойнство пред Бога е расло у тях.

Смиреното съзнание у св. отци е естествено и обяснимо. Колкото е по-бистра водата, толкова по-добре се забелязват в нея и най-малките пращинки, ако има такива. Тъй и слънчевите лъчи правят видими в стаята и най-малките пращинки във въздуха. Така е и в духовно отношение: колкото човек се издига и приближава към духовната светлина, толкова повече душата му се просвещава и очистица. Тогава той и най-малките недостатъци в душата си забелязва; те го смущават и той бърза да ги отстрани.

Когато стоим в тъмна стая, облечени с нечисти и скъсани дрехи не забелязваме по тях петната и окъсаното, но ако пуснем светлина в стаята дрехите ни се осветяват и нечистите петна по тях проличават. Ако излезем на слънчева светлина – нечистото и окъсаното по дрехите личи още повече. Ако по-рано при слабата светлина не сме забелязвали в какво мизерно положение сме били и сме били спокойни – сега се смущаваме и срамуваме от всички. И в духовно отношение е тъй: колкото повече човека се доближава до Слънцето на правдата – Христа Бога, толкова повече забелязва греховете си – вътрешната си нечистота, и съзнанието за недостойнството му пред Бога се усилва.

Св. отци имали за правило думите на ап. Павел: „Като забравям, що е зад мене и като се силно стремя към това, що е пред мене, тичам към целта – към наградата на горното от Бога призвание в Христа Исуса!”²⁾

Стореното добро оставяли зад себе си, забравяли го и мислили за доброто що не са още постигнали. Не спирали погледа на добрите си дела, а наблюдавали неизмеримото съвършенство, към което човек трябва да се стреми. И естествено е – при такова едно положение да се считат за грешни и недостойни.

1) по свещ. Дьяченко – надежды стр. 380; 2) Фил. 3:13;

Колкото повече по чистотата на живота си се приближавали до Бога, толкова повече съзнанието за своето нищожество пред Божието съвършенство ги е поразявало и смирявало. Какво са свещите при пламъка на огъня! Какво са звездите при светлината на луната! Какво е луната при светлината на слънцето! – И свещите, и звездите имат светлина, но когато се съпоставят с други източници на светлина те изглеждат нищожни и дори не се забелязват. Звездите при дневната, слънчевата светлина не се забелязват, макар че са по същото небе, по което се явяват и вечер. Колкото мащаба на сравнението е по-голям и блестящ, толкова и предмета на сравняването ще изглежда по-малък и нищожен. Съзнанието за своето недостойнство и греховност у човека усилва смирението, поражда покаяно настроение – води към спасение. Смирението е признак на духовен живот. Св. отци и подвижници са били дълбоко смирени и затова, защото смирението е основа на послушанието – един от важните монашески обети. Без смирение няма послушание; човек трябва да съзнае, че сам не може да живее богоугодно, ако няма кой да го наставлява и ръководи; той трябва да подчини своята воля на друга, по-добра, да съзнае своето безсилие, греховност и нужда от духовно ръководство, а това предполага смирение. Затуй монахът трябва да бъде „бездна от смирение.”¹⁾

1) Св. Йоан Лествичник – Лествица, Москва 1862 г. стр. 259

Смирението и природата

Много неща в природата ни напомнят за добродетелта смирение и човек може да се поучи от тях. Кокичето, например, пробива студената земя и заледения сняг и бърза да излезе на повърхността на земята, но разтвори ли снежно белия си цвят, то се навежда смирено надолу, сякаш не желае да приеме радостните погледи на хората и техните похвали като първо цвете на пролетта.

Малката синя теменужка разлива чудно приятно благоухание и пълни въздуха в полето с него, но за да я видим трябва да се взираме и разтваряме тревата гдето смирено се е скрила.

Пълният житен клас надолу се навежда – празният пък е сякаш горделиво изправен нагоре, но всеки знае, че е неплоден и не му се радва.

Дървото, колкото повече се издига, толкова по-дълбоко спуска корените си в земята. Тополата, например, колкото по-високо расте, толкова по-дълбоко пуска в земята корените си. И колкото повече клоните на плодното дръвче са отрупани с плодове, толкова повече те се увиват надолу и по това отдалеч се познават, че имат богат плод. Колкото по-обилен плодът, колкото наедрява, толкова и клоните на дървото се навеждат надолу.

Сребрилата утринна роса освежава цветята, прави ги да се разцъфтят в пълна красота и се скрива – себе си не показва, изчезва, за да се яви в следната утрин със същата цел.

Ситният, тих дъждец, който не вдига шум, не свлича водите си в буйни, мътни и поройни потоци, а незабелязано и спокойно пада на земята – се скрива дълбоко в почвата, напоява я и прави да произрасте по нея красива и богата растителност. Смирението също не вдига шум около себе си; не гърми, не тръби за себе си. Не излива за показ своите знания за да блесне, за да смае и зачуди другите, без това да им донесе някаква полза, а спокойно и незабелязано се разцъфтява в красотата на добродетелите.

Водите на езерото – колкото са по-спокойни и тихи, толкова са по-бистри и отражават в себе си по-ясно синьото небе. Колкото водите са по-дълбоки, толкова по-пълно отразяват небето, слънцето и придават по-голяма чаровност на езерото и на околната природа. Тъй е и със смирение. Колкото по-смирено, тихо и безшумно живее човек – колкото смирение прониква по-дълбоко в сърцето му, толкова повече животът му се явява отражение на небесна красота и радост.

В дълбочините се крият големите богатства: в дъното на морето се търсят скъпоценните перли; под земята се копаят благородните метали, там се и крият богатствата на рудните залежи. И в основата на смирение е добрата възможност на човека за обогатяване с добродетели.

Малката светулка само свети в нощта, радва човека с меката си, жива светлинка, а себе си не показва – крие се за да не я познаят. Тъй е и със смирение; то само свети – себе си не показва: „тъй да светне пред човеците светлината ви, та да видят добрите ви дела и да прославят небесния Ваш Отец”¹⁾ се казва в св. Евангелие. „Светлината ви да светне”, казва Спасителят, „а не вие.” „Вашият Отец небесен да прославят, а не вас.”

Славейчето услажда на всички слуха с приятната си песен, но малцина могат да го видят кога пее, защото то се скрива между листата на дърветата, за да не бъде забелязано от никого – смирение също не тръби за своите добри дела...

1) Мат. 5:16

Всяко дихание и всяка твар хвали Бога. Нему се прекланят небето, звездите и цялото творение. Единствено на Бога – Твореца подоба хвали и величие. Творението не говори за себе си; то ни вещае само за славата на Бога. „Небесата проповядват славата на Бога и за делата на ръцете му възвестява твърдта.”¹⁾

Тази мисъл особено добре се разкрива от псалмопевеца Давид в 148 псалом – гдето се приканва всичко що пълни вселената да хвали Бога, понеже единствено Нему подобава хвала... Всички негови ангели и небесни войнства, слънце и луна и всички блестящи звезди; големи риби и всички бездни – огън и град, сняг и мъгла и бурния вятър – планини и хълми, плодни дървета и всички кедри, зверове и всички влечуги и птици крилати, земни царе и всички народи „нека хвалят името на Господа, защото Той (каза – и се създадох) заповяда – се сътвориха.”²⁾

1) Пс. 18:1,2; 2) Пс. 148:5

Възражения против смириенето

Смириенето е пътя, който води към Бога. Без смирение няма духовен живот. Човек трябва да се смири – да съзнае духовната си нищета, за да бъде облян от струите на Божията благодат. Но има хора, които възразяват против смириенето и казват: „Да се счита човек за нищо – за прах пред Бога, не значи ли, да се самоунижава! И такава едно съзнание не подтиска ли стремежа му към съвършенство?...” Това възражение против смириенето е неоснователно. Напълно правдиво е да се смирява човек пред Бога и да се счита за нищо пред Неговото величие. Това не значи малодушие. Не е унижение – пред абсолютното, безкрайно съвършенство Божие – относителното съвършенство да се счита за нищожно. 1) А мисълта за величието Божие трябва да поражда у човека стремеж към Своя Творец. Човекът е призван да се стреми към съвършенство. „Бъдете съвършени, както е съвършен и небесният Ваш Отец.” 2)

И колкото по-пълно си представя човек Божието съвършенство, толкова повече чувства своето нищожество, но толкова и стремежът му към Бога се усилва. Колкото по-красив изглежда планинският връх в сравнение с долината на планината гдето се намираме, толкова повече расте у нас стремежът да достигнем по-бързо до красивия връх. Същото е и в духовно отношение – колкото човек повече се смирява и съзнава своята греховност, толкова повече расте у него стремежът към доброто.

Други възразяват против смириенето тъй: „Съзнанието за своята греховност и недостойнство пред Бога поражда страх пред всеправедливия Божий съд, а такава едно съзнание гнети човека.” В християнството каещия се грешник не се представя в положение на окаян роб, който бяга и се крие от своя господар. Каещият се грешник в християнството е радост за небето. Господ дойде да подири и спаси погиналото. И колкото по-силно човек съзнава своята греховност и се смирява, толкова по-спасителна за него е вратата му в Изкупителя Христа. „Който се смири ще бъде въздигнат ” казва Той. 3) Не казва „Който е смирен по начало, от по-рано, което е много добро и желателно, а казва – „който се смири” – сега. Може досега да си бил горд, надменен и лош; ако сега се разкаеш и истински смириш ще бъдеш спасен. Съзнанието за своята греховност в християнството не угнетява душата, а я примирява и възрадва в Бога. Помилваният чувства благодтта на милващият.

„Смириенето унижава, казват някои, човека пред другите човеци.” Истинското смирение не унижава човека. Всички човеци са като прах пред Божието величие; всички са грешни; всички са равни пред Бога. Такова едно убеждение като принижава човека до равенство с всички – същевременно го възвишава като го прави равноправен на другите човеци. Никой, човек като човек, не превъзхожда другите. Всички еднакво имат възможност да получат Божието благоволение, даровете на св. Духа и Царството небесно, защото всички са равни. Следователно, никой не трябва да се гордее пред другите. Пък и съзнанието на човека за неговите достойнства не може да го възрадва и възвиси духом тъй, както убеждението, че той е беден грешник – нищо пред Всесвятия и Всеблаг Бог, Който помилва и прощава стига да се проявява разкаяние.

В живота човек се ценя не по гордостта, а по смириенето. Може да има големи дарби и способности да е богат, да има власт и слава, но няма да се ползува с добро име, ако няма смирение. А християнството, като внушава във всички човеци дълбоко смирение, не го принижава с това, а го издига и го прави ценен за Бога и пред обществото.

1)) по свещ. Дьяченко – цит. съчинение, стр. 346; 2) Мат. 5:48; 3) Мат. 23:12

Ла-Рошфуко ¹⁾ отрича смирението като добродетел. Той изхожда от мисълта, че основен мотив на всяка дейност у човека е егоизмът, казва, че дори и християнската добродетел – смирение, не почива на здрави основи; и тя е плод на егоизма. Смирението е интерес да ни обикнат. Човек се смирява за да се понрави, за да бъде похвален и за да спечели симпатията на другите. „Смирението, казва той, това е само притворна покорност, от която се ползват за да покорят на себе си целия свят; това е коварство на надменността, която се навежда пред хората, за да се издигне над тях; това е преоблечено лицемерие и неговата първа военна хитрост...”²⁾ Мнението на Ла-Рошфуко е погрешно. Тоя проповедник на егоизма се е движил в една аристократическа среда, която със своето лицемерие, ласкателство и притворство е повлияла на философската му мисъл. Ла-Рошфуко не е прав в разбиранията си, защото в своите изводи има предвид един малък кръг хора, които били далеч от истинското християнско смирение. Истинският християнин никога не се смирява от интерес – от егоистични подбуди. Какво себелюбие може да се съзре например, в готовността на първите християни да търпят унижения, страдания и дори смърт за Христа? Ако пък човек се ръководи от идеала за усъвършенстване и святост, то това съвсем не е плод на егоизъм. Никой не счита задоволяването на глада и жаждата за нещо егоистично, защото е една необходимост за поддържане живота на организма. Храна на душата са смирението и въобще добродетелите, които ѝ обещават вечен живот. Стремешт пък към съвършенство и вечност е нещо естествено, вложен у човека от Бога. Следователно, нито тоя стремеш, нито средствата (в случая смирението), които го задоволяват не са егоистични. Смирението е добродетел, която може само да краси човека.

Възразяват против смирението като добродетел и някои от философите на миналия век, между които на мода със своите разбираня, пък и до сега, е Фридрих Нитцше. Той се явява отрицател на смирението, както и въобще на християнството. Нитцше счита за образец на нравствен живот „аристократа”, който уважава в себе си своята власт, своята сила; оня човек, който вярва в себе си, който има вяра в себе си, власт над себе си и над своята съдба. Съществените качества на аристократа са: безгранична твърда, несъкрусима воля, гордост, предприемчивост, храброст, самоувереност, и превъзнасяне над другите хора. Такъв трябва да бъде идеалът – „сврхчовека”; той трябва да бъде и смисълът на живота.

Нитцше желае вярата в Бога да се замени с вяра в самия човек – в неговите сили и мощ; понятието Бог да се замени със „сврхчовек” Причините за тези разсъждения идат от горделивата фраза на Нитцше „Ако имаше Бог, то как бих се примирил с мисълта, че аз не съм Бог!...” Над всичко той поставя себелюбието и самовъзхищението. Вярата в Бога и християнството, за Нитцше са били заблуждение. И въпреки своеобразните си схващания Нитцше е чувствал величието на християнството, но неговата гордост не му е позволявала да признае това. Той е наистина антихрист, който плаче по идеала на християнството, както го е характеризирал руския писател Мережовски. Какво е идеалът на Нитцше пред християнският идеал? Християнството говори за смирение но то същевременно пък и в самото смирение, издига човека в несравнима висота над това, което Нитцше желае да бъде човека без Бога. Висотата, на която християнството издига човека е по-горе от звездния мир, от сияйното слънце, по-прекрасна от всяка красота; християнството възвишава човека и го доближава до Бога. Християнският идеал е Богоподобие. „Бъдете съвършени, както е съвършен и небесният Ваш Отец.”³⁾

1) Французки философ от XVII в.; 2) По проф. А. Бронзов – цит. статия; 3) Мат. 5:48

Според християнското възрение човек трябва да живее с един постоянен стремеж нагоре – да върви от сила в сила, все повече повече да се издига по стълбата на съвършенството...

И християнските подвижници са ни оставили чудни примери в изпълнение на тоя стремеж – още на земята те са се издигали тъй, че са ги наричали „земни ангели и небесни човеци.” А това те са достигали със съзнание, че всичко дължат не на себе си, а на Бога. „С благодатта на Бога съм това, което съм.”¹⁾ казва св. ап. Павел.

А на що Нитцше крепи своя морал? На що строи издигането на човека – „сврѣхчовека”? На самия себе си, на самочувствието на човека, на гордостта. Нитцше строи Вавилонска кула, която ще го смаже, защото и Св. Писание казва: „Всеки горделив по сърце е гнусота пред Господа: можеш се обзаложи, че той не ще остане ненаказан.”²⁾ Нитцше обявил война на Христа, за да се нарече най-после с Неговото име. В последното си писмо до приятеля си Брандеса Нитцше се е подписал „разпнатият.” В своята безумна гордост той се е погубил като в лудостта турила край на живота му.

Християнското издигане на човека от сила в сила се основава не на слабите сили на самия човек, а на Бога. Християнството учи човека на смирение, на съзнаване своята духовна нищета, на покаен дух; учи го да гледа с очите на вярата, надеждата и любовта към Бога. Християнството учи човека на смирение, на съзнаване своята духовна нищета, на покаен дух; учи го да гледа с очите на вярата, надеждата и любовта към Бога. Християнството учи човека да се услая на Божията подкрепа, закрила, както децата гледат и се усаят на закрилата на своя баща. В едно такова детско доверчиво възлагане надеждата си на Бога християнинът се чувства бодър, окрилен духом и щастлив, както е щастливо детето под грижите и закрилата на бащата.

Значение на смирението

Значението на смирението е голямо. Без смирение няма напредък в живота. Защото ако всеки има горделиво съзнание за себе си и не приема предадените и завещани нам порядки в живота от нашите предшественици и въз основа на тях да гради нещо ново, няма да има напредък. Ако човек не признава никаква власт и никакъв авторитет, а счита своето мнение, своите разбирания за най-правилни, и истинни и се стреми да ги наложи на другите, то не само че няма да има напредък, но ще настане едно безредие и анархия. Иисус Христос започва проповедта си на планината за новия ред със зов за смирение: „Блажени бедните духом, защото тяхно е царството небесно.”³⁾ Съзнанието за духовната си нищета ще подтиква човека да зачита достойнствата на другите и да се подчинява на установените закони. Тъй, в смирение животът ще минава тихо и спокойно, с добра възможност и надежда за царството небесно.

Новата християнска заповед за любов към ближния може да се изпълни само ако има смирение. Защото всички пречки за изпълнението на тази заповед: егоизъм, гордост, високомерие и завист, могат да изчезнат само в смиреното сърце. Има ли смирение има мир, любов, благи обноски и добър християнски живот. Смирението е добродетел, която е създала авторитета, братството, любовта към бедните и към всички хора, независимо разликата им по народност и верови убеждения.

1) I Кор. 15:10; 2) Притч. 16:5; 3) Мат. 5:3

Смирението е добродетел, която поставя всеки човек на мястото му даже и на последното със собственото му съгласие и задоволство. Има ли смирение ще има и добър семеен живот, защото смирението прави съпрузите да бъдат отстъпчиви и децата – послушни.

Началото на хуманността е не в световната цивилизация, а в християнското смирение. Защото смирението прави човека никого да не презира, никого дори с мисълта си да не осъжда – чест и слава да не дири – с подчинените си да бъде като с братя, да търпи без ропот и негодувание всяка обида и презиране.

За да има търпение в страданията нужно е смирение. За да има постоянство в работата нужно е смирение. За да има победа в изкушенията нужно е пак смирение. То носи мир и спокойствие на душата. Иисус Христос казва: „Вземете Моето иго върху си и се поучете от Мене, понеже съм кротък и смирен по сърце, и ще намерите покой за душите си.”¹⁾ За гордия няма спокойствие, защото с гордостта върви завистта, а завистливото сърце е пълно със злъчност.

Голямо е значението на смирението и за успеха в молитвата. „Бог се противи на горделиви, а на смирени дава благодат.”²⁾ Бог се вслушва в молитвата на смирените „ще погледне милостивно към молитвата на безпомощните и не ще презре молбите им.”³⁾

Без смирение няма истинско покаяние. Без смирение покаянието ще бъде притворно, лъжливо – разкаяние само на уста. Болният трябва първо да признае своята немощ и безсилие, да потърси лекар – нему да се довери и тогава ще се излекува. Тъй и кающият се християнин трябва да съзнае своята духовна нищета, да съзнае, че сам нищо не може стори за духовното си обновяване и издигане и тъй да потърси лекаря на душите и сърцата – Христа, за да го изцери. И колкото съзнанието на човека, за своята духовна нищета е по-силно, толкова той по-силно ще чувства нужда от духовен лекар, толкова и разкаянието му ще бъде по-силно. Такова разкаяние проникнато от дълбоко смирение, проявил блудният син, който като дошъл на себе си, казал: „Колко наемници у баща ми имат в изобилие хляб, а пък аз от глад умирам! Ще стана и ще отида при баща си и ще му река: татко, съгреших против небето и пред тебе, и не съм вече достоен да се нарека твой син; направи ме като един от наемниците си. И стана, та отиде при баща си.”⁴⁾ И бащата, който го очаквал и се виждал в далечината дали неговия син няма да се зададе – да се разкае и възвърне у дома си, като го видял от далеч посрещнал го с радост и му възвърнал синовното положение, защото се е смирил – съзнал вината си и се е разкаял... Пълно съзнание за своята духовна нищета е необходимо за да се спасим – да ни се вменят изкупителните заслуги на Богочовека Христа. А за такова съзнание е необходимо силно смирение.

Смирението служи за основа на добродетелният живот – трябва от сърцето да излизат всички благородни пориви. А това предполага сърдечно съкрушение и смирение. Смирението не е смирение, ако липсва в сърцето. Ако само външно се проявява, то ще бъде лицемерие и притворство. Затуй Спасителят казва: „Добрият човек от доброто съкровище на сърцето си изнася добро, а лошият човек от лошото съкровище на сърцето си изнася лошо.”⁵⁾ Смирението издига човека пред Бога; дава път в сърцето на човека за Божията благодат. „Силата Ми се в немощ напълно проявява”, казал Господ на св. апостол Павел. А сам апостолът казва: „Затова с много по-голяма радост ще се хваля в немощите си за да се всели в мене силата Христова.”⁶⁾

1) Мат. 11:29; 2) Иак. 4:6; 3) Пс. 101:18; 4) Лук. 15:17-20; 5) Лука 6:44; 6) II Кор. 12:9;

Смирението краси човека като го пази от две пагубни страсти: първо – да се гневи, и второ – да прогневява другите. Предпазен от тия страсти той ще може да се обогатява с други добродетели и ще бъде общителен и приятен на всички в обществото. Смиреният човек е добър към всички и всички са добри към него.

Като основна добродетел смирението е от голямо значение за да се върви по стълбата на съвършенството. Гдето то липсва – липсва добродетелта. Да желае човек да се очисти от греха и да се обогати с добродетели без да се смири, то е същото – да хвърля пепел срещу течението на вятъра. Смирението, преди всичко, краси човека. Затуй във всичко и за всички нужно е смирение.

Средства за смирение

Смирението е добродетел необходима за да се получи спасение. Християнинът трябва да обикне тая добродетел, да се сдружи с нея, да си я усвои и да живее с нея. Има няколко средства за постигането на това. На първо място трябва да се постави – желанието да се смири човек. Без желание безполезно е знанието за красотата и необходимостта от тази добродетел за водене добър нравствен живот. Нужно е желание силно, твърдо и решително – и то да не остане само желание, а да се приложи на дело; да се изрази не само на думи, но и в дела и в цялото поведение на човека. Нужно е човек да желае смирение, да се стреми да го постигне и да се бори с изкушенията против него. Нужно е значи, желание и труд.

Второ средство за усвояване на тая добродетел са размишленията за Божието величие. Ние не ще можем да познаем нашата немощ и да се смирим, докато не познаем Бога. Като си мислим за Бога като творец на света и Вседържател, който всичко държи в своя власт и като си спомняме, че ние сме едно нищожно творение, извикано към живот от нищо, незабелязано ще се смиряваме. Бог всичко е създал – цялото творение възпява Неговата слава. Горите, цветята, простора, въздуха са Божи; слънчевият изгрев, синьото небе, звездният мир възпяват Твореца-Бога. Той всичко е създал премъдро „Сам дава на всички живот и дишане и всичко”¹⁾ Такива размишления за Божието величие и премъдрост ще бъдат у нас съзнание за духовната ни немощ и преклонение пред Твореца на всичко.

Трето средство за смирение са размишленията за всецялата ни зависимост от Бога. От Бога всичко сме получили и без съдействието на Неговата благодат нищо добро не можем направим. Ако някой има някакви дарования те са му от Бога дадени и Нему трябва да благодари, а не да счита, че са негова някаква придобивка да се гордее с тях, защото Бог, когато пожелае може да му ги отнеме.

Важно средство за усвояване на тая добродетел е и съзнанието за нашата греховност. Човек се ражда и живее в грехове, затуй той не бива никога да се гордее. Разсъжденията за своето недостойнство и греховност подбуждат към смирение. Такова смирение е проявил капернаумският стотник, като казал на Христа: „Господи, аз не съм достоен да влезеш под покрива ми; на кажи само дума и слугата ми ще оздравее.”²⁾

1) Деян. 17:25; 2) Мат. 8:8

Молитвата е също важно условие за да се смири човек. Смирението е преди всичко дар Божий. Сами, без Божия помощ, нищо добро не можем постигна. Нашите разсъждения и усилия са нищо пред лъчите на Божията благодат. А Бог ще ни дарува своята благодат, укриляваща ни по пътя на смирението и съвършенство, в молитва. Бог, който безкрайно ни обича, не ще ни отблъсне в молитвата: „Искайте, и ще ви се даде; търсете, и ще намерите; хлопайте и ще ви се отвори; защото всеки, който иска, получава, и който търси, намира, и на тогоз, който хлопа, ще се отвори”¹⁾, казва Спасителят... Дух на благоговение пред Бога – на съкрушение и съзнание своята немощ човек трябва да проси в молитвата: „Жертва Богу е дух съкрушен; сърце съкрушено и смирено Ти, Боже не ще презреш”²⁾, се казва в псалмите. А съкрушеният дух е корен на смирението. Човек, който не влиза по-често във връзка с Бога чрез молитвата не може да притежава смирение, защото да се молиш, значи, да признаваш своята духовна нищета. Пък и самото общуване със Спасителя – Бога чрез молитвата ни смирява тъй, както стихват и изчезват буйните и мътни води на потока, кога се влеят и съединят с тия на тихото и спокойно море. Затуй, смирението би могло да бъде наречено – практическо отражение на разговора на човека с Бога.

1) Лук. 11:9-10; 2) Пс. 50:19

Гордостта – начало на греха

„Гордостта е неправилна любов към своето собствено превъзходство”¹⁾; или по-пълно – гордостта е лъжливо, преувеличено внимание към себе си и задоволство от своите съвършенства действителни или лъжливи. 2) Гордостта е грях, който прави човека да не познава своята духовна нищета, да мисли за себе си високо и да не зачита другите. „Гордостта е отричане на Бога, презиране на хората, майка на осъждането, изчадие на похвалите, изгонване на Божията помощ, виновница на падението, източник на гнева, мъчителен, безпощаден критикар на чуждите дела, безчовечен съдия, противник на Бога, корен на хулите.”³⁾ Гордостта е порок, с който понякога човек си позволява да се хвали. Тя е като опасна зараза, която унищожавя всички добродетели. Гордостта е първият грях. Поради възгордяване е паднал и се е отдалечил от Бога един от първите ангели – дяволът бил ангел, но като помислил, че дължи всичкия си блясък на себе си, поискал да достигне Божия слава и отпаднал със всички свои служители. Поради гордост паднали и съгрешили нашите прародители – Адам и Ева, като се поддали на дяволското изкушение, че в който ден вкусят от забранения плод ще бъдат „като богове”. 4) С гордост ще се кичи и Антихриста...⁵⁾ Гордостта заслепява човека; прави го да не вижда собствените си недостатъци. Тя е най-опасният от всички грехове, защото горделивият не се срамува, а дори се хвали с лошите си дела и пороци, тъй както и с доброто, ако някога стори такова. „Гордостта е противовес на всички недостатъци, тя или открива своите недостатъци, или ако ги открива – хвали се с това, че ги притежава.”⁶⁾ У горделивия човек нравственото съзнание е притъпено, а това е опасно за живота на душата. Гордостта е като огън, ако не се изгаси на време застрашава да изгори цялото тяло. Тя се появява незабелязано; постепенно расте и завладява изцяло човека. „Тъмнината е чужда на светлината – чужд е и гордият на всяка добродетел.”⁷⁾ Ако влезем в някоя градина и видим там някое високо разклонено дърво ще забележим че под него и около него няма никаква растителност – няма цветя, колкото и стопанинът да желае да има такива. И ако рече да посее – те израстват много слаби, бързо завяхват и изсъхват преди да успеят да цъфнат, защото сянката хвърлена от високото дърво, не им дава тази възможност. Тъй и гордостта, ако се издигне в сърцето на човека – ще хвърли сянка, под която всяка добродетел ще изсъхне и изчезне.

Гордостта е болест – когато някой се поболео чувства болки в тялото и отива при лекар и нему разкрива раните си за да го излекува. А който бъде обхванат от тая душевна болест – гордостта, не чувства болки. Напротив, колкото повече се поболява, толкова повече става нечувствен и не иска да търси лекарства за да се изцери. А който е болен и не чувства болестта не съзнава, че е болен – той е близо до смъртта. Който е горд и не чувства гордостта си – своята духовна болест, той е близо до смъртта на душата. За гордия човек – без добродетели, небето се затваря и вместо него адът се отваря.

1) *Expositio de la doctrine chretienne*. Paris, 1894 г., II ч., стр. 182; 2) Прот. П. Солярски – *Нравственное правосл. Богословие*, Санкт-Петербург 1876 г. стр. 73; 3) *По Добротолюбие* II ч. Москва, 1895 г. Борба с гордостю. стр. 544; 4) Бит. 3:5; 5) II Сол. 2:4; 6) Бл. Паскаль *Мъсли* 52 стр; 7) Св. Иоан Лествичник – *Лествица*, Москва, 1862 г. стр. 260;

Начало на гордостта е непознаване себе си или забравяне своята духовна немощ и недостойнство пред Бога, следствие на което човек възмечтава за похвали, почести и слава. Гордият човек търси тия неща и ако не му се отдават почва да говори постоянно за себе си, за своите достойнства, дела и заслуги, с което става неприятен на другите.

Средина или втора степен на гордостта е незачитането на другите; горделивият надменно се държи спрямо другите човечи, не зачита достойнствата им, осмива ги и ги унижава.

Трета – крайна степен на гордостта е самонадеяността. Горделивият преписва доброто, което притежава на себе си; отрича Божията помощ; счита, че всичко дължи на себе си. Залавя се за работи, които не са по силите му и отпосле не успява и се излага. В крайна степен на гордостта човек напълно се отделя в сърцето си от Бога.

Признаци на гордостта

Гордостта се забелязва лесно у човека. Тя има признаци, по които се познава.

1. Външно кичене в облеклото. Първи познания за всяко нещо получаваме по външния му вид. Първи впечатления за човека – дали е горд или смирен ще получим от наблюдения на неговата външност. Горделивият човек проявява слабост в особени грижи за своята външност. Той иска да се отличава и да блесне пред другите с богатото си облекло. С красивата си външност иска да внуши респект у другите; и ако не му обърнат внимание сам ще почне да ги занимава със себе си. Хвали се, иска да блесне, да удиви, да смае. Не го интересува вътрешния му душевен мир. Проявява грижа само за това, с което ще се покаже навън. И в тази си суетна грижа често изпада в смешно положение, както пауна в една басня от Ст. Михайловски (Паун и лястовичка)¹⁾: паунът самодоволно пита една лястовичка – какво се говори за него между небесното крилато население:

- За теб, възразила мъничката птичка,
откак се шурам аз из сините простори,
едно и също нещо се говори!...
- Че съм най-драголюбен хубавец.
- „Нали?...” – Че си богато пременен глупец!

Човек се цени не по външността, а по душевните качества. Горделивата, наперена външност често е свидетелство за вътрешна оскъдност и прогнилост и напомня ябълка отвън червена, красива и примамлива, а вътре прогнила.

2. Съзнание за превъзходство над другите. Горделивият има едно прелъстително съзнание, което го кара да се държи високомерно над другите. На по-големите от себе си не се покорява, нито зачита за нещо тяхното мнение по даден въпрос, макар и да съзнава, че то е правдиво. На равните на себе си гледа като на по-нисши и не прави никакви отстъпки. Подълностоящите от него било в материално отношение, било в знания, способности и дарби, презира, не зачита и отрича. Гордият е самомнителен. Мисли се за всичко способен и това го кара да желае, да иска, да претендира за голям пост в служението. Мисли, че знае всичко и затова не търпи съвети и постъпва на своя глава. Бързо се обижда и не иска и да знае за попросеното извинение. Кога го хвалят струва му се, че е на небето, а кога го порицават не се замисля върху причината за да се изправи, а гледа как да си отмъсти.

1) Ст. Михайловски „Събрани басни”, София 1939 г. стр. 34;

3. Гордостта се проявява още в прекалено многодумство. Горделивият не мисли много; той винаги бърза да говори и пред по-големи не мълчи. Езикът му изпреварва мисълта и затова, често говори глупости. В беседата си за другите е язвителен и злоречив. Езикът му е като огън, който обръща в прах и дим всичко ценно в другите. Има желание винаги да спори, даже и когато съзнава, че не е прав. Винаги е упорит на своето мнение. Най-любим предмет на разговор на горделивия е самия той със своите способности, знания и постижения. Напряга всичкото си красноречие себе си за изтъкне, себе си да покаже и похвали. Своите недостатъци прикрива и неизказва. Доброто, ако има такова, приписва само на себе си, а често се хвали и с това що няма. Съвети, увещания и наставления не иска и не търси. Винаги е уверен в своята правота и знае само да се хвали. Своите успехи преразказва, може би, за стотен път „аз тука...аз там... и ако го оставите да говори – всичко що ще каже ще бъде едно похвално слово за самия себе си, за своето „аз.“

Гордият обича да тръби за себе си и често си приписва качества, които не притежава...В една басня се разказва, че едно магаре, натоварено със саксии цветя, минавало по един многолюден площад. Цветята били благоуханни, затова и народът взел да се приближава да ги мирише. След ден натоварено с тор (гюбре) магарето пак минавало от там. Народът поради неприятната миризма бързо се отдръпвал настрани и магарето минавало свободно по разчистения път. Когато народът се приближавал до него, измахвайки самодоволно дългите си уши, магарето си мислило тъй: „Трябва да съм твърде хубаво – народът се приближава до мен за да се удивлява на красотата ми и да ми се понарадва!“ Когато пък народът се отдръпвал от него то си мислило пак за своя полза: „Трябва да съм много силно! Ето, той народ се страхува от мене и бяга...“ Горделивият в своята самомнителност често има разсъждения смешни като тия на магарето в горната басня.

Съпоставяне на гордостта със смирението

Първоначално гордостта се проявява в сърцето. По проявяването на сърдечните помисли се познава доколко, човек е обладан от този грях. За да бъде контрастът между горделивия и смирения по-пълен ще съпоставим движението на мислите у единия и у другия – в сърцето на гордия и в това на смирения човек.

Горделивото сърце обича само себе си.

Смиреното сърце обича всички.

Горделивото сърце изтъква навсякъде своето „аз.“

Смиреното – не говори за себе си.

Горделивото – завижда.

Смиреното – обича.

Гордостта – явява на показ своите дарби.

Смирението – ги прикрива.

Гордостта се хвали със своите дела.

Смирението всякога ги прикрива.

Гордостта обича и се ласкае от похвали.

Смирението бяга и се срамува от такива.

Гордостта помни стореното й зло.
Смирението помни само доброто.
Гордостта говори за мъст.
Смирението – за любов.
Гордостта е самомнителна.
Смирението съзнава, че всичко дължи само на Бога.
Горделивото сърце се счита за праведно.
Смирението – е с искрено съзнание за своите грехове.
Гордостта злорадства, мрази и отмъщава.
Смирението сърадва, обича и прощава.
Горделивото сърце е самонадеяно.
Смирението – пълно с упование на Бога.
Гордостта се стреми да бъде първа; не търпи превъзходство над себе си и ако срещне такова – завивда или съперничи.
Смирението търси да бъде на последно място и се радва на успехите на другите.
Гордостта желае да бъде цар.
Смирението желае да бъде слуга.
Смирението сърце е извор, из който изтича всичко добро.
Горделивото – е кладенец, из който изтича всичко зло.
Гордостта погубва човека духовно.
Смирението го спасява.

Ако попитаме гордостта: „Какво казваш на сърцето, което ти дава пример, тя ще ни отговори: Казма му: познай – яви своите добродетели, доблест, ценност – и светът ще падне да ти се поклони и ти ще бъдеш доволен.“

Ако попитаме пък смирението що казва на сърцето – ще ни отговори: „Казвам му: считай се за нищо и ще имаш мир в Бога.“

Гордостта носи тъмнина в сърцето, а смирението светлина. В сърце, в което има гордост няма място за смирение, защото не може светлината да съществува съвместно с тъмнината. Колкото повече денят се прояснява, толкова и тъмнината се прогонва. Тъй е и с живота и асърцето – колкото повече смирението го изпълва толкова и поменът от гордостта изчезва.

Образът на горделивия и тоя на смирения

Душевният мир на човека се познава по неговото лице; по неговите външни прояви му се познава дали е смирен или горд. Да проследим два образа на лицето – тоя на горделивия и тоя на смирения.

Горделивият има надменен, остър поглед; гледа околните, сякаш от височина и като нищожни твари. В погледа му се открива надменност. Издига и извива главата си на всички страни за да бъде видян и обърне внимание на всички. Исква да внуши на другите респект с фигурата си, с движенията си и с надменната си походка.

Смиреният обратно – има благ, кротък поглед. Лицето му излъчва едно спокойствие. Главата му е повече наведена; движенията му са скромни – не показва с тях своето „аз”.

Езикът на горделивия е остър, рязък и надменен; по говора се схваща мисълта му – че е удостоил околните с голяма чест да беседва с тях. Говори главно за себе си – разбира се само хубави неща и ако няма такива, бързо ги съчинява. Център на разговора в компания трябва да е той, „Аз, аз и аз” – това е основата и най-важното в неговата беседа. Ако заговори за други, то ще осмива и осъжда; доброто у другите отминава или премълчава, ако пък спомене за него, то ще бъде пренебрежително и ще подчертае с една завистлива гримаса на лицето, като че това, обаче, не е нещо особено и че всеки може да го направи... Любим предмет на неговия разговор е критиката. Там е същински оратор и даже артист, колкото иначе да няма признаци, че притежава такива способности – тонът на гласа, движенията на ръцете и цялата му фигура се явяват в услуга да представи в по-смешно положение критикуваното лице и всичко това представя преувеличено и разукрасено с едно самонадеяно съзнание, че той никога не би изпаднал в такова положение. Все неговият глас се чува; той господства над другите, не търпи други да знае и говори нещо повече от него. Само в един случай остава другите да говорят повече – когато предметът на разговора е някоя негова добра проява. В такъв случай той самодоволно слуша с вдигнато чело и ако почнат да го ласкаят, услажда слуха си, макар и да съзнава, че отправените похвали са незаслужени и лицемерни.

Беседата на смиреният е приятна на всички. Езикът му съдържан. Гласът – спокоен и тих. Не говори за себе си и ако е необходимо да каже нещо, то ще бъде не за да се похвали, а по скоро да се осъди. Другите не осъжда. Говори само за доброто у тях. Всичко извинява. Ако пък други заговорят добро за него, навежда глава и бърза да отклони разговора на друга страна. Беседата на смиреният е неотегчителна, приятна и назидателна. Привидно смиреният изглежда нищожен в сравнение с горделивия. И лозата в сравнение с дъба е нищожна, но разкрием ли шумата ѝ и погледнем ли на плода ѝ, ще открием голяма разлика. Плодът на лозата е красив, полезен и от всички желан, а плодовете на дъба са нищожните жълъди, които са слаба храна даже и за свинете.

Но най-добре са представени образите на горделивия и на смирения от Сърцеведеца – Христа в притчата за молитвата на митаря и фарисея. Тая притча е изложена в Евангелието по Св. Лука в XVIII глава.

„Двама човека влязоха в храма да се помолят,”¹⁾ – двама човека, двама грешника – с тая разлика, че единият не признаваше греховете си – фарисеят. Той беше лицемерен ревнител на правдата, обогатен повече с гордост, отколкото с добродетели – високомерен, безпощаден изобличител на чуждите недъзи, недоволен от другите и смутител на чуждата молитва.

1) Лук. 18:10

Че това не са напразни обвинителни думи личи от самата притча.

Ето го – фарисеят влиза в храма. Не се страхува от Божието присъствие. Не мисли за тайнствеността на обстановката. Не се вгълбява в себе си, за да размисли дали е достоен да стои пред Бога, а хвърля високомерен поглед наоколо за да узнае кои ще бъдат свидетели на неговата молитва. Край митаря минава и предпазливо прибира и загръща бляскавата си мантия, да не би някак си да се опре до него и се оскверни и „като застана, молеше се в себе си тъй”.¹⁾ Бог слуша това, което говори сърцето, а не езика, затова е споменато в притчата – „молеше се в себе си”. Това що мисли човек и чувства кога се моли е важно за Бога. Езикът може да излъже, но сърцето – не. То ще покаже какъв е човек в душата си. Фарисеят се молеше в себе си – той може би е произнасял някоя молитва, но в себе си – в сърцето си се молеше тъй: „Боже, благодаря ти, че не съм като другите човеци, грабители, неправедници, прелюбодейци или като тоя митар.” Фарисеят е убеден в своята праведност и не се моли, а се хвали: ...Нали храмът е духовна лечебница! Идва ли здравият в лечебницата за да се хвали, че е здрав, че няма нужда от лекарства? – Не! Фарисеят не търси лекарства. Той не мисли, че неговата душа е болна от греха. Не иска да хвали Бога, а себе си: „Не съм като тоя митар” – себе си изтъква. На себе си приписва заслуги. „Постя два пъти” – Като че ли постът е цел. Целта е в сърцето и плодът е в сърцето. Да стане то смирено, съкрушено, разкаяно за да просияе в божествена красота... Доволен от себе си фарисеят се обръща назад, хвърля презрителен поглед към митаря и е радостен, че е далеч от неговото окаяно положение.

Митарят пък застанал издалеч, свил се в дъното на храма, не смее да отпрати поглед нагоре – да подигне очи към небето. Той изживява с всичкото си съзнание мъката от своите грехове и в съкрушение се бие в гърдите като във вместилище на зло. Исква да изповяда, че в основа на греха му лежат телесни влечения и страсти. Не се бие в главата и ръцете, защото в гърдите е сърцето. А сърцето е извор на всички желания.²⁾ Молитвата му е кратка, проста, неизкуствена, пълна със съкрушение и съзнание за своето недостойнство. „Боже, бъди милостив към мене грешника!”³⁾ Укорите на съвестта го карат да се чувства като че ли е вече осъден. Опетнена и наболяла душата му страда. Бог знае всичко. Знае и делата му. Митарят потрепва: „Ти си лекаря, шепне той, а Твоята милост е лекарство. Ти единичък, Господи, можеш – прости ми, бъди милостив и ме спаси.” Бедният митар! Много пороци е имало в душата му – неугасима жажда за пари, любов към неправда и влечение към кражби. Но защо да го обвиняваме? Той се е разкалял, а покаянието на човека е празник за Бога. И митарят в молитата си чувства, как сълзите го измиват и изчистват от греха; въздишките го успокояват, примиряват и възрадат в Бога.

Картината в притчата се завършва с тия думи казани от Господа Исуса: „Казвам ви, че тоя (митаря) отиде у дома си оправдан повече, отколкото оня.”⁴⁾ И двамата бяха грешни, и двамата духовно болни, с тая разлика, че фарисеят не чувстваше своята болест; не говореше за нея, не искаше лекарства. А как ще оздравее, как ще бъде излекуван шом не открива пред Лекаря болестта си? Кога грешни и не моли за прошка, как ще му се прости?! Фарисеят с горделивите си слова като с вятър обрули плодовете на душата си. И двамата дойдоха в храма. И двамата застанаха пред Бога, но едната молитва биде чута. Само митарят си отиде оправдан; фарисеят беше горд – митарят пък смирен.

1) Лук. 18:11; 2) Марк. 7:20-23; 3) Лук. 18:13; 4) Лук. 18:14;

„Смирението и грешниците издига към съвършенство, а гордостта и съвършените довежда до порока”, казва Св. Ефрем Сирин.¹⁾ Затова по-добре е човек да бъде смирен, разкалял се грешник, отколкото горделив праведник.

Суетност на гордостта

Познай себе си! – Тази мъдрост на древността само в християнството се оправдава – само на християнина е присъщо да я разбере в пълнота; само християнина може да има истинско познание за себе си. Да познаеш себе си, значи, да имаш знание за своето произхождение, за сегашното си състояние и за своето бъдеще. Самопознанието се състои в правилно познание на своята човешка природа – на нейните сили, способности, немощи и недостатъци. А такова познание за себе си може да получи човек само при светлината на Св. Писание. Самопознанието е нужно за да имаме правилно отношение към Бога. Който не се познава той не може добре да познава и Бога и следователно да изпълни и задълженията си към Него. Необходимо е самопознание за да имаме правилно отношение и към другите хора. А този познава най-добре себе си, който се счита за нищо.²⁾

И наистина, човекът е слабо същество, създаден е от земя;³⁾ ражда се съвършено немощен; нуждае се от грижи и подкрепа за да бъде хранен, обличан и пазен за дълго. Животните обикновено с раждането си започват сами да се грижат за храната си – сили да се движат, да се крият, ако опасност ги застрашава, да плуват, ако са във водата, а човекът от колко ръце се носи, облича, храни и пази докато отрастне!

Немощен е човека при раждането си, такъв е и през живота си – слаб, безсилен и в неизвестност за бъдещето си. „Дните на човека са като трева; като полски цвят – тъй цъфти той: понесе се над него вятърът, и няма го, и мястото му вече го не познава.”⁴⁾

Човекът е обкръжен от много и различни бедствия – в миналото грехове, в бъдещето смърт, отгоре Божий съд, отдолу ад, отстрани мирски съблазни и дяволски изкушения, отвътре разни страсти и греховни влечения. С дарби и способности човек не бива да се гордее. Той е като съд, в който се вливат дарбите от Бога, защото „Всяко добро даяние и всеки съвършен дар иде отгоре, слизайки от Отца на Светлините.”⁵⁾ Човекът няма нищо добро свое, всичко дължи на Бога. Негово е само съзнанието, че е нищо. И само който има такова съзнание може да принася в жертва на Бога сърце съкрушено и смирено,⁶⁾ каквото Бог не ще унищожи. Църковният историк Никифор разказва, че очите на Св. ап. Петър от всекидневен плач били всякога червени, като че ли кървави. А за прот. Арсений Велики се разказва, че когато стоял на работа винаги имал кърпа, защото сълзите постоянно се струили от очите му.⁷⁾ Както след дъжд въздуха се изчиства и небето става ведро, ясно и приятно, тъй и св. отци със смирено съзнание за своята греховност – с плач и сълзи са прочиствали духовния си взор и техният духовен поглед се е простирал над тоя мир и могли да съзерцават Божиите съвършенства и напълно да съзнават колко нищожен е човекът в сравнение с непостижимото съвършенство и святост на Бога.

1) Св. Ефрем Сирин – „О смиреніи и гордості”, творенія IV ч. Москва 1882 г. стр. 146; 2) Св. Иоан Златоуст „О смиреномудріи” Творенія т. 12. стр. 530; 3) Бит. 2:27; 4) Пс. 102:15-16; 5) Иак. 1:17; 6) Пс. 50:18,19; 7) Св. Иоан Златоуст – по по свещ. Гр. Дьяченко – Любви стр. 285;

А такава смирено, съкрушено съзнание – такава жертва са принасяли на Бога царе, велможи, благородници и роби, учени и прости, праведници и всякакви грешници и са се спасявали. При едно такава съзнание за духовната си нищета човек схваща суетността на гордостта и не ѝ дава място в сърцето си.

„Гордостта е доказателство за бедност на ума” казва св. Иоан Златоуст.¹⁾ Наистина, и най – ограниченият човек, ако се замисли за бъдещето си, ще узнае, че той е нищо и че краят му не е много надалеч. Всеки изминат ден го приближава към края. Земя е той и в земята ще отиде – всички умират, в земята отиват. И там не може да се разбере кой цар е бил или войник, кой беден или богат – кой учен или прост. Защо да се гордее пръстта? – Добре е изтъкнатата тая мисъл от нашия поет Ст. Михайловски в стихотворението му „Сън”.

Умрял бях – в съня си, ношес – и погребан,
и гробът ми беше до друг един гроб,
в който прост ратай, вонящ белодрешко,
бе станал като мен на червея роб.
Съседство с подобен негодник...! Ядосан
- Безчиннико – викнах – махни се от мен!
- Туй място е само за нас благородни!
- Събирай си бърже прахът заразен...!
- Слуги тук няма, отвърна той гръмко,
- Тук всички сме равни, в подземния свят
- Тук твоят господство и мойто слугарство
Са две шепи пепел и три пръстта смрад. 2)

Пагубност на гордостта

Гордостта заслепява човека и го прави да не познава своята немощ. Тя помрачава мисълта му и той почва да мисли за себе си високо и да се самозабравя. Гордостта влече след себе си ред пороци, които погубват човека. В зависимост от степента гордостта кара човека да мисли, че той трябва да бъде център на внимание, на почести, похвали и ласкателства. Горделивият човек е обхванат от славолубие, а последното погубва душата. Славолубието парализира духовният живот, защото то е едно ненаситно желание във мярката за първенство, за достойнства и почести. То води към пустославие – с нищо неоправдан стремеж към човешки суетни – лъжливи похвали, които лишават душата от небесна награда и я погубват. Иисус Христос казва: „Гледайте да не проявявате своята праведност пред хората, за да ви видят: иначе няма да имате награда при небесния Ваш Отец”.³⁾

Гордостта погубва човека не само пред Бога, но и пред обществото, в което живее. С гордостта човек изгубва доброто си име, ако се е ползвал с такава. Не може да има уважение и доверие пред никого и от всички се изоставя. В Евангелието се казва: „Който превъзнесе себе си, ще бъде унижен; а който се смири – ще бъде въздигнат.”⁴⁾ Животът ни уверява в неизменното изпълнение на тая истина.

1) Св. Иоан – свещ. Гр. Дъяченко стр. 285; 2) Novissima verba I ч. 1889.стр. 64; 3) Мат. 6:1; 4) Мат. 23:12

Който се възгордява винаги пропада. „Възгордял се и затова го е сполетяла тая и тая беда”, казвали често хората. Възгордяли се първите човеци и сгрешили. Възгордяли се потомците на Ной – пожелали да си съградят град и кула високи до небето за да си спечелят име преди да се пръснат по цялата земя. Но Бог им смесил езика за да познаят глупостта на своето суетно намерение.¹⁾

Фараонът се възгордял и искал да погуби Израилския народ; издал повеля да се избият новородените еврейски деца от мъжки пол. Неочаквано обаче Мойсей, водителят на израилския народ отраснал и възпитан във Фараоновия двор съкруши силата на Фараона и потоци неговото войнство в Червеното море, дето потъна „като олово в страшните води”.²⁾

Голиат се възгордял с физическата си сила, със стройният си ръст, с военното си съоразение – но неочаквано е бил посрамен. Малкото овчарче – Давид, с прашка и камък надви горделивия филистимец.³⁾

Навуходоносор, цар на Вавилон също се е възгордял. Когато се е разхождал един път в царските дворци е казал: „Не е ли това величественият Вавилон, който съградих за дом на царството със силата на моята мощ и за слава на моето величие!”⁴⁾ И в оня час Бог отнел разума на този цар, царството било взето от ръцете му и той, отдалечен от обществото на хората, почнал да се храни с треви, като вол – станал в живота и външността си като звяр и тъй живял докато познал, че Всевишния владее над всичко.

Ирод се възгордял и в своята самозабрава помислил, че властта му не ще има край; облечен в царски дрехи един ден, когато високомерно говорил от трона си и народа го ласкаел и думал: „Това е Божий глас, а не човешки”, бил посрамен. Изведнъж Ангел Господен го поразил и той, изяден от червеи, умрял.⁵⁾

Бог смирява гордите „защото, което е високо у човеците, то е мерзост пред Бога.”⁶⁾ „Бог се противи на горделиви, а на смирени дава благодат.”⁷⁾ Има ли нещо по-ужасно за човека от това – да бъде изоставен от Бога? А щом се кичи с гордост ще бъде изоставен от Него, защото на Бога е противна гордостта. Основанието за това противене личи от самата природа на Божията святост. Бог е „Алфа и Омега, начало и край, първият и последният.”⁸⁾ Бог е първопричина на всяко съвършенство. От него иде всичко добро, затова всяка слава трябва само Нему да се въздава. Нему е присъща и светостта. Пророк Исаия видял ангели, които закривали лицата си от блясъка на Неговата слава и пеели: „Свят, свят, свят е Господ Саваот! Цяла земя е пълна с Неговата слава!”⁹⁾

Всичко съществуващо е извикано от нищо. Няма място за гордост. Горделивият човек е изпълнил сърцето си със себе си; надява се на силите си, които не са негови; не дава място в сърцето си на Божията благодат, която да го възрадва и укрепява в доброто. И като се лишава сам от Божията помощ търпи неуспехи докато се погуби.

Горделивият в своите успехи и дарования е подобен на сапунен мехур – кога се пусне във въздуха сапуненият мехур се оцветява красиво от слънчевите лъчи, но цветовете бързо се менят и изчезват, защото не са нещо съществено – принадлежащо на тази куха сапунена топка, а такива, които идат – отвън от слънцето. Красивата сапунена топка хвърчи насам – натам, блъска се от вятъра нагоре – надолу, докато най-сетне се разбие във въздуха. Тъй и гордебивият човек хвърчи на високо докато падне и бъде посрамен.

1) Бит. 11 гл.; 2) Изх. 15:10; 3) I Царств. 17:50; 4) Дан. 4:27; 5) Деян. 12:22,23; 6) Лук. 16:15; 7) Иак. 4:6; 8) Откр. 22:13; 9) Ис. 6:3;

Лекарства против гордостта

Гордостта е като опасна зараза, ако не се лекува застрашава да зарази изцяло човека и да го погуби.

Първото лекарство или средство против гордостта е съзнанието за своята немощ. Ние сме слаби, немощни – Бог е силен и велик. Всичко дължим Нему. Различните способности и дарби, които някои проявяват не са достатъчно основание за да се подхранва у тях гордостта. Никой не се гордее със слънчевата светлина, със синьото небе, с красивите цветя. Тъй също никой не трябва да се гордее със знания, със способности и дарби. Ако човек има такива, те му са даром от Бога. Гордостта иде отвътре – от сърцето и за да се отстрани – човекът трябва да насочва мисълта в самия себе си и да не позволява никакво себелюбиво чувство да се проявява в сърцето му. Високомерното съзнание за себе си – за своите добродетели, дела и постижения трябва да се отстранява с мисълта, че всичко се дължи на Бога, че сам човек нищо не може да направи. Иисус Христос каза на учениците си: „Кога изпълните всичко вам заповядано, казвайте: „ние сме слуги негодни, защото извършихме що бяхме длъжни да извършим.”¹⁾

У човека няма нищо добро, което да не е приел от Бога. Защо тогава да се гордее с чуждото като със свое? Негово е само желанието и избора на доброто. Земеделецът само пожелава да посее нивата, а Бог прави да се зазлатят в нея класовете. Земеделецът не счита за свой плода, докато не го прибере от полето, тъй и човекът не трябва да счита доброто, което притежава за свое, докато е още в нивата на живота.

Размишленията за наказанието на горделивите е друго средство против гордостта. Горделивите ще бъдат наказани. Те не ще наследят царството небесно. То е обещано на смирените.²⁾ Царството небесно е за добродетелните люде, а горделивите и да са имали някои добродетели те със своето високомерие, като с дърво са обрулили плодовете им. Гордостта се осъжда от Св. Писание: „Всеки горделив по сърце е гнусота пред Господа: можеш се обзаложи, че той не ще остане ненаказан.”³⁾

Трето средство против гордостта е отбягване осъждането. Съдът принадлежи на Бога. Не е право на човека да се вмесва в делата на Бога. Осъждането е опасно, защото може да породи в човека горделиво съзнание за своите добродетели и добри дела и да ги обезцени.

Четвърто – отбягване многото говорене за себе си. Човекът не трябва да дава повод да се подхранва отвън у него никакво горделиво съзнание. А това може да стори, като отбягва да говори за себе си и за своите успехи пред другите, за да не бъде поласкан от тях.

Лекарство против гордостта е и помненето на смъртта. Ако човек помни смъртта и не забравя що е той, що е бил и що ще стане – не ще се гордее ни със дарби, ни със служебно положение, ни със знатност, ни със слава. Човекът е тленен. Годините на живота му бързо преминават, затуй трябва по-често да мисли за живота след смъртта. Св. Иоан Милостиви, в желанието си да помни винаги смъртта, наредил да му приготвят гроб, без да бъде дозавършен, после пожелал работниците всеки празник нарочно да идват при него и пред всички – на всеослушание да казват: „Твоят гроб, владико, не още привършен, заповядай, прочее, да се довърши, защото смъртта като крадец идва – не знаеш в кой час ще дойде.” Тъй, тоя св. отец си е спомнял за края на живота и със смирение се е приготвял за смъртта, като не се е поддавал на никаква гордост.⁴⁾

1) Лук. 17:10; 2) Мат. 5:3; 3) Притч. 16:5; 4) Жития святыхъ – м. Ноемрий 12 день, стр.117;

Най-последно, като най-силно лекарство против гордостта е подражанието на Христа. Колкото по-често пред духовния поглед на човека е живота на Господа Исуса Христа, толкова по-лесно той ще се смири. Сам Христос ни съветва: „Вземете Моето иго върху си и се поучете от Мене, понеже съм кротък и смирен по сърце, и ще намерите покой за душата си.”¹⁾

* * *

Когато четем някое съчинение, колкото и да желаем – подробностите се забравят, силните впечатления се заличават, а остават само основните мисли, които, ако няма сърдечно желание да се усвоят, също ще изчезнат от съзнанието...

В горните страници се изясни, че смирението е основна добродетел, която дава цена и на другите добродетели. То е онова блажено богатство, с което може да се спечели царството небесно за цяла вечност: „Блажени бедните духом, защото тяхно е царството небесно.”²⁾ Това богатство краси душата, както брилянтите – царската диадема. И това многожелано богатство – смирението, не се купува ни с пари, ни със скъпоценности, нито пък се искат никакви знания за да се запази трайно. От човека зависи – дали да го има или не. Нужно е само съзнание за неговата ценност и сърдечно желание да се придобие.

Враг – рушител и крадец на това блажено богатство е гордостта. Тя е начало на греха и не дава на човека духовно да се издигне. Докато смирението издига, възвишава и спасява човека – гордостта го погубва. Тази истина е вечна, неизменна и в св. Писание се потвърждава „Бог се притиви на горделиви, а на смирени дава благодат.”³⁾

1) Мат. 11:29; 2) Мат. 5:3; 3) Иак. 4:6

ЛИТЕРАТУРА

1. Св. Иоан Златоуст - О смиреномудрии - слово VII, Творения XII т. С. Петербург 1906 г.
2. Св. Василий Великий - О смиреномудрии – беседа 20. Творения IV, т. Сергиев Посад 1892 год.
3. Св. Ефрем Сирий – Творения IV ч. Москва 1882 г.
4. Св. Тихон Задонский – Творения, Москва 1899 год.
5. Св. Иоан Лествичник – Лествица, Москва 1862 год.
6. Преп. Симеон Нови Богословъ – Слова – Москва 1882 год.
7. Добротолубие – II т. Москва 1895 год.
8. Проф. А. А. Бронзов „Христианская добродетель - смирение” Христ. чтение 1900 г, февруарий и март.
9. Свещ. Григорий Дьяченко – Уроки и примеры Христианской любви Москва 1894 год.
10. Прот. I. К. Романова - Полное собрание поучений С. Петербургъ 1887 г. изд. II.
11. Прот.. П. Солярский – Нравственное правосл. Богословие. Санкт-Петербург 1875 г
12. Проф. А. Т. Русевъ – О сущности религиозно – нравственного учения Л. Н. Толстого, Казань 1902 г.
13. Д. Чавдаровъ (сега Доростолски и Червенски Михаилъ – Трагедия на атеиста. Народен пастир – 1911 год. кн.5.
14. Е. А. Л. – Философскія воззрѣнія Нитцше – Странникъ 1900 год. декемврий.
15. Житія святихъ. Киево – Печерска Лавра, 1868 год.
16. D. Columba Marmion (abbe de Maredsous) – Le Christ ideal du moine – Paris 1929
17. R. P. Alphonse Rodriguez - „Pratique de la perfection chretienne et religieuse”. Paris 1838
18. Expositon de la doctrine chretienne II. Paris, 1894
19. Monsignor Giovanni Battista Rossi - Istruzioni parrocioli, Pinerolo 1908.

С Ъ Д Ъ Р Ж А Н И Е

Място на смириенето в реда на добродетелите .	3
Смириенето и неговите степени .	5
Смириенето – новозаветна добродетел .	9
Иисус Христос – образец на смирение .	12
Образци на смирение из Св. Писание .	13
Образци на смирение из живота на св. отци .	15
Смириенето – признак на духовен живот .	18
Смириенето и природата .	20
Възражения против смириенето .	22
Средства за смирение.	26
Гордостта – начало на греха .	28
Признаци на гордостта .	29
Съпоставяне на гордостта със смириенето .	30
Образът на горделивия и тоя на смирения .	32
Суетност на гордостта .	34
Пагубност на гордостта .	35
Лекарства против гордостта .	37